

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS KATEDRA

Julija Januškevičiūtė

*Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo
magistrantūros studentė*

**LIETUVIŲ IŠEIVIŲ TAUTINIO IDENTITETO
IR TAUTINĖS SAVIUGDOS RAIŠKA
BEI SAŠAJOS**

**LITHUANIAN MIGRANTS'
NATIONAL IDENTITY AND IT'S RELATION WITH
NATIONAL SELF-EDUCATION**

Magistro darbas

Šiauliai, 2007

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS KATEDRA

**LIETUVIŲ IŠEIVIŲ TAUTINIO IDENTITETO
IR TAUTINĖS SAVIUGDOS RAIŠKA
BEI SAŠAJOS**

**LITHUANIAN MIGRANTS'
NATIONAL IDENTITY AND IT'S RELATION WITH
NATIONAL SELF-EDUCATION**

Magistro darbas
Socialiai mokslai, edukologija (07 S)

Magistro darbo autorė Julija Januškevičiūtė.....
Mokslinis vadovas prof. Jonas Ruškus.....
Recenzentas doc.dr. B. Šilėnienė

Šiauliai, 2007

TURINYS

<u>IVADAS</u>	6
<u>1. TAUTINIS IDENTITETAS IR JO IŠLAIKYMAS KAIP TEORINĖ PROBLEMA</u>	10
1.1. Identiteto koncepcija	10
1.1.1. <i>Asmenybės sąvoka, asmenybės raida, savojo „aš“ bei identiteto sąvoka</i>	10
1.1.2. <i>Identiteto formavimas(is), asmenybės socializacija</i>	11
1.2. Tautiškumas, tautinis identitetas	13
1.2.1. <i>Tautos ir tautiškumo sąvokos</i>	14
1.2.2. <i>Tautinio identiteto koncepcija</i>	16
1.2.3. <i>Tautinio identiteto struktūra</i>	18
1.3. Migrantų identitetas	19
1.3.1. <i>Migracija, migrantų rūšys</i>	19
1.3.2. <i>Pokyčių įveikimas, santykis su nauja kultūrine aplinka</i>	22
1.3.3. <i>Akultūracija – kultūrinės adaptacijos strategijos</i>	23
1.3.4. <i>Statuso praradimas, poreikis išgyventi ir savęs vertinimas naujoje aplinkoje</i>	25
1.3.5. <i>Pavojus identitetui, savos kultūros išlaikymas bei perdavimas</i>	27
1.4. Tautiškumo ugdymas bei saviugda	28
1.4.1. <i>Tautiškumo ugdymas</i>	28
1.4.2. <i>Tautinė saviugda</i>	29
<u>2. LIETUVIŲ IŠEIVIŲ TAUTINIS IDENTITETAS IR JO SAVIUGDA: TYRIMO REZULTATAI</u>	31
2.1. Tyrimo organizavimas ir metodai	31
2.2. Tyrimo imties charakteristika	35
2.3. Tyrimo duomenų validavimas, išėivių tautinio identiteto struktūros identifikavimas	40
2.3.1. <i>Išėivių tautinio (kilmės (LT) ir naujosios kultūros (VT) identiteto struktūrinio komponento – patriotiškumo – raiška</i>	43
2.3.2. <i>Išėivių tautinio (kilmės – lietuviško ir naujos kultūros) identiteto struktūrinio komponento – politiškumo – raiška</i>	44
2.3.3. <i>Išėivių tautinio (kilmės – lietuviško ir naujos kultūros) identiteto struktūrinio komponento – kalbos – raiška</i>	46
2.4. Tyrimo duomenų validavimas, išėivių tautinės saviugdų struktūros identifikavimas	46
2.4.1. <i>Tautinės saviugdų struktūrinio komponento - patriotinės laikysenos – požymių raiška, proc.</i>	48
2.4.2. <i>Tautinės saviugdų struktūrinio komponento - integracijos į naująją kultūrą - požymių raiška, proc.</i>	49
2.4.3. <i>Tautinės saviugdų struktūrinio komponento - dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime - požymių raiška, proc.</i>	50
2.5. Tyrimo duomenų validavimas, išėivių tautinio testinumo (vaikų ugdymo) struktūros identifikavimas	51
2.5.1. <i>Išėivių tautinio testinumo (vaikų ugdymo) požymių raiška</i>	51
2.6. Tautinio identiteto, tautinės saviugdų bei tautinio testinumo nuostatos požymių ir demografinių kintamųjų ryšys	52
2.7. Tautinio identiteto (kilmės (LT) ir naujosios kultūros (VT), tautinės saviugdų bei tautinio testinumo faktorių koreliacija	58
2.8. Išėivių respondentų tipų nustatymas	59
<u>IŠVADOS</u>	62

<u>DISKUSIJA</u>	63
<u>REKOMENDACIJOS</u>	63
<u>LITERATŪROS SARAŠAS</u>	65
PRIEDAI (kompaktinis diskas)	

SANTRAUKA

Julija Januškevičiūtė

Lietuvių išeivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdos raiška bei sąsajos

Tautiškumo, etniškumo, tautinio identiteto klausimų nagrinėjimas pasaulinėje mokslo plotmėje nėra naujas dalykas. Šie klausimai jau keletą dešimtmečių aktyviai tyrinėjami užsienyje (A. Smith, B. Anderson, M. Castells, J. C. Phinney, H. Tajfel, J. W. Berry, X. Chrysochou ir kt.) - ypač tose šalyse, kuriose gausi gyventojų tautinė įvairovė (Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Australijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kitur).

Tautinės tapatybės klausimais, priverstinai pamirštais nuo pirmosios Lietuvos Respublikos laikų, prieš keliolika metų labiau susidomėta ir Lietuvoje - tautinį, etninį ar nacionalinį (individualų ar kolektyvinių) identitetą įvairiais aspektais yra tyrinėję: V. Leonavičius, D. Antininė, V. Liubinienė, R. Trimakas, A. Valantiejus, P. Subačius, V. Legkauskas, R. Grigas, I. Trinkūnienė, S. Kraniauskienė, V. J. Černius, V. Čiubrinskas ir kt. Daugelis autorių, kalbėdami apie tautinį identitetą, sutaria, kad jam išryškėti, atsiskleisti, keistis palankiausios sąlygos susidaro individui (ar tautinei grupei) atsidūrus multikultūriškame kontekste.

Vienas pagrindinių šio darbo tikslų – ištirti, kaip konstruojamas lietuvių tautinis identitetas emigracijoje, koks yra jo turinys, kaip jis yra veikiamas vietinės kultūros. Taipogi aktualu sužinoti, ar stebima lietuvių tautinė saviugda išeivijoje.

Šiame magistro darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinė literatūra, analizuojamas tautiškumo / tautinio identiteto sąvokos turinys, tautiškumo ugdymo (saviugdos) teorija, tarpusavio sąsajos. Sukurtas apibendrintas teorinis-hipotetinis tautinio identiteto struktūros modelis, kuris vėliau tapo empirinio tyrimo klausimyno pagrindu.

Apklausus nemažą skaičių (N = 583) užsienyje gyvenančių lietuvių pasitvirtino tyrimo pradžioje formuluota hipotezė – pasaulio lietuviai stengiasi išsaugoti savo tautiškumą, tautinę kultūrą, tuo pačiu integruodamiesi ir į vietinę kultūrinę aplinką.

SUMMARY

Research of questions of nationality, ethnicity and national identity is not new within world's scholar area. It has been in the field of attention of numerous foreign academics - A. Smith, B. Anderson, M. Castells, J. C. Phinney, H. Tajfel, J. W. Berry, X. Chryssochou and many others – especially in the countries with wide ethnic variety of population (the USA, Canada, Australia, the Great Britain, etc.).

Questions of national identity were forcibly forgotten in Lithuania during the years of Soviet occupation (2nd half of XX century), but local academics regained interest in them after Lithuania became independent again in 1990. Since the national identity (individual and collective) has been analysed in various aspects by V. Leonavičius, D. Antininė, V. Liubinienė, R. Trimakas, A. Valantiejus, P. Subačius, V. Legkauskas, R. Grigas, I. Trinkūnienė, V. J. Černius, S. Kraniauskienė, V. Čiubrinskas, etc. Most of the authors agree, that national identity is best exposed when an individual (or a social group) is placed in a culturally heterogenous context.

One of the core ideas of this Master's thesis is a research of Lithuanian emigrants' national identity: what is the content of migrants' identity how is it constructed and how does local cultural environment affect it. Another important issue is to find out if Lithuanian migrants tend to practice national self-education (if they consciously seek to maintain the features of national identity).

Considering previously done scholar studies in Lithuania and abroad in the field of national identity, concepts of nationality, national identity, national self-education and relations among them are analyzed in this Master's thesis.

The generalized theoretic model of national identity structure has been developed. It was later used as theoretical base for creating a questionnaire for further empirical research.

The hypothesis that most Lithuanian migrants tend to maintain their national identity and at the same time accept local culture was formulated. This hypothesis was confirmed by research results (N = 583).

IVADAS

Tyrimo aktualumas

Pastarieji žmonijos gyvenimo šimtmečiai dažnai apibūdinami kaip globalizacijos amžius, kuriam būdingas visų šiandieninio gyvenimo aspektų - ekonominių, socialinių, psichologinių, politinių, mokslinių, technologinių, informacinių, kultūrinių, kriminalinių ir kt. - tarptautinio ryšio plėtotė, gilėjimas ir greitėjimas pasauliniu mastu. Ypač daug kalbama apie pasaulinę rinką, tarptautinę prekybą, pasaulinę politiką, pasaulines ekologines problemas, tarptautinę migraciją bei globalizacijos pavojų nacionalinėms valstybėms, kultūroms, kalboms, identitetams.

Netolygumai darbo rinkose, kariniai konfliktai, rasinė, religinė ar kitokia nesantaika, persekiojimų grėsmė, geresnio išsilavinimo ar geresnių gyvenimo sąlygų siekimas, ir įvairūs kiti veiksniai „išjudino“ pasaulį: didėjant informacijos prieinamumui bei tobulėjant transporto infrastruktūros galimybėms migracija darosi prieinama vis daugiau žemės gyventojų. Visame pasaulyje įvairiomis kryptimis ir dėl įvairiausių priežasčių žmonės migruoja regioniniu ar tarptautiniu mastu, o su jais kartu migruoja ir vadinamasis socialinis kapitalas: intelektas, kultūra, idėjos, kalbos, vertybės, nusikalstamumas, ligos, menas, materialios vertybės, dideli bei maži pinigai, informacija. Su didėjančia gyventojų migracija spartėja ir kultūriniai mainai. Maišosi, niveliuojasi kultūros, rasės, tautos, dalindamosi savo tradicijomis, muzika, maisto ruošimo ypatybėmis, idėjomis, tikėjimais, literatūra. Tačiau žmonėms būdingas noras priskirti save kažkokiai konkrečiai kultūrinei/socialinei grupei ar visuomenei išlieka, todėl jau atsiranda tokių, kuriuos gyvenimo stilius, nuolatinė migracija (savanoriška ar priverstinė) verčia vadinti save „pasaulio piliečiais“. Vis sunkiau išlaikyti tautinį identitetą, apginti jį nuo kitų kultūrų įtakos: tai sudėtinga ir gyvenant savo gimtojoje šalyje (ypač tose valstybėse, kuriose gausu imigrantų), o ypač sunku atvykus į svetimą šalį laikinai ar visam.

Todėl aktuali šiandienos klausimu tapo kultūrinė įvairovė, tarpkultūriniai mainai bei konfliktai, dominuojančių kultūrinių grupių sąveika su kultūrinėmis mažumomis, o individualiame lygyje – visų šių išvardintų reiškinių ir procesų įtaka konkrečiam visuomenės nariui/nedominuojančiajai kultūrinei grupei priklausančiam individui, arba imigrantui, jo savęs suvokimui, savojo identiteto formavimui naujoje aplinkoje.

Lietuvių tauta, nuo seno žinoma kaip sėšlių žemdirbių tauta, šiandien nebeišsiskiria savo prieraišumu tėvynės žemei – lietuviai, kaip ir kitos tautos, aktyviai migruoja tiek šalies viduje, tiek už jos ribų. Po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. ir ypač po Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos sąjungą, lietuviai suskubo pasinaudoti „atsivėrusių sienų“ privalumais – dabar jie patys renkasi,

kurioje šalyje gyventi, dirbti ar studijuoti. Ilgus metus gyvenant Sovietų sąjungoje ši laisvė daugumai buvo neprieinama. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, per pastaruosius šešiolika metų iš Lietuvos iš viso emigravo apie 404 tūkstančius žmonių. Lyginant su bendru gyventojų skaičiumi šalyje tokie duomenys atrodo grėsmingai. Taip pakankamai greitai užsienyje susiformavo gausus postsovietinių metų lietuvių išeivijos segmentas - savitas savo emigracijos priežastimis, gyvenimo būdu, poreikiais, požiūriais, planais bei santykiu su paliktąja tėvyne. JAV posovietinių metų lietuviai imigrantai tautiečių yra vadinami Tarybukais arba Trečiąja banga. Lietuvos viešojoje erdvėje bei žiniasklaidoje pastaraisiais metais ypač daug diskutuojama apie ekonominius, socialinius, teisinius (dvigubos pilietybės klausimas) gausios lietuvių emigracijos aspektus, tautinius-kultūrinius dalykus dažniausiai paliekant nuošalyje. Ryšių su užsienio lietuvių bendruomenėmis palaikymu, lietuvių kultūros išlaikymo bei puoselėjimo, tautinio švietimo klausimais rūpinasi Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės.

Mokslinis tyrimo aktualumas

Etniškumo, tautiškumo klausimai jau keletą dešimtmečių aktyviai tyrinėjami užsienio mokslininkų (H.C. Triandis, 1994; B. Anderson, 1999; M. Castells, 2000; J. S. Phinney, 2001 ir kt.; J. W. Berry, 2001 ir kt.; X. Chrysochoou, 2004; ir kt.) – ypač tose šalyse, kuriose gausi gyventojų tautinė įvairovė (Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Australijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kt.). Tautinės tapatybės klausimais, priverstinai pamirštais nuo pirmosios Lietuvos Respublikos laikų, prieš keliolika metų labiau susidomėta ir Lietuvoje - tautinį, etninį ar nacionalinį (individualų ar kolektyvinių) identitetą įvairiais aspektais yra tyrinėję: V. Leonavičius (1995, 1997, 1999), D. Antininė (1995, 2002, 2005), V. Liubiniene (1998), R. Trimakas (1999), A. Valantiejus (1999), P. Subačius (1999), V. Legkauskas (2000), R. Grigas (2001), I. Trinkūnienė (2002), D. Kuzmickaitė (2004), S. Kraniauskienė (2004), D. Senvaitytė (2004), V. J. Černius (2005), V. Čiubrinskas (2005^a, 2005^b), I. Šutinienė (2006), M. Taljūnaitė (2006), N. Vasiliauskaitė (2006) ir kt. Daugelis autorių, kalbėdami apie tautinį identitetą, sutaria, kad jam išryškėti, atsiskleisti, keistis palankiausios sąlygos susidaro individui (ar tautinei grupei) atsidūrus multikultūriškame kontekste (pvz., sudarius tautiškai mišrią santuoką, išvykus gyventi į kitą šalį, tarptautinių konfliktų fone ar pan.), tai yra tuomet, kada lengviausia pastebėti, nustatyti skirtingų tautinių bendruomenių kultūrinės ribas bei savybes.

Kaip jau minėta, pastaruosius keliolika metų stebima aktyvi savanoriška lietuvių emigracija į užsienio valstybes. Todėl būtų moksliskai tikslinga į lietuvių tautiškumo tyrinėjimus įtraukti ir šios (svetur gyvenančios) lietuvių tautinės bendruomenės narių patirtį. Iki šiol tyrinėjimai šioje sferoje daugiausiai atliekami tik gausiausias lietuvių išeivių diasporas glaudžiančiose Jungtinėse Amerikos Valstijose (Černius, 2005; Čiubrinskas, 2005^a, 2005^b).

Tyrimo problema

Kokia yra tautiškumo išlaikymo nuostata?

Ar stebima tautiškumo saviugda?

Kokia yra implicitinė išeivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdos struktūra?

Kokia išeivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdos raiška?

Kokios sąsajos tarp išeivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdos?

Koks santykis tarp integracijos į naują kultūrą ir tautiškumo išlaikymo?

Tyrimo objektas

Užsienyje nuolat gyvenančių lietuvių tautinio identiteto raiška bei jo saviugda.

Tyrimo dalykas

Lietuvių išeivių tarpkultūrinės patirtys, pastangos išlaikyti / neišlaikyti savo tautiškumą, naujo identiteto, formuojamo vietinės kultūros įtakoje, išryškėjimas; nuostatos perduoti / neperduoti tautinę kultūrą savo vaikams.

Tyrimo hipotezės

Tikėtina, kad nemaža dalis savo noru tėvynę palikusių išeivių vis tiek stengiasi išsaugoti savo tautiškumą, tuo pačiu integruodamiesi ir į vietinę kultūrinę aplinką.

Tyrimo tikslas

Šiuo tyrimu siekiama nustatyti ir įvertinti lietuvių išeivių tautiškumo raišką, vietinės kultūros įtaką savivokai, atskleisti tautinio identiteto, tautinės saviugdos ir nuostatos perduoti tautinę kultūrą savo vaikams tarpusavio ryšį.

Tyrimo uždaviniai

1. Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą tautinio identiteto tema ir parengti teorinį tyrimo pagrindą.
2. Išanalizavus Lietuvos bei užsienio šalių mokslinę literatūrą operacionalizuoti tautinio identiteto konstrukta bei jo saviugdą ir sukurti būsimą tyrimo instrumentą – pusiau standartizuotą klausimyną.
3. Paruošti internetinę klausimyno versiją ir perkelti jį į tinklalapį.
4. Išplatinti internetinę klausimyno nuorodą per užsienio lietuvių tautinių bendruomenių atstovus bei asmeninius kontaktus.
5. Gautus atsakymus perkelti į statistinių duomenų apdorojimo programą, paruošti juos analizei.

6. Išanalizuoti surinktus apklausos duomenis naudojantis statistinių duomenų apdorojimo kompiuterine programa; nustatyti lietuvių išeivių tautinio identiteto, tautinės saviugdos bei tautinio tęstinumo nuostatos struktūras ir tarpusavio koreliacijas.

7. Remiantis gautų tyrimo duomenų analize pateikti išvadas, siūlymus, rekomendacijas apie lietuvių tautiškumą išeivijoje, pasistengti inicijuoti diskusiją šia tema.

Duomenų rinkimo metodai

Pusiau standartizuotas klausimynas respondentams pateikiamas internete (www.socialiniaiityrimai.lt/anketa.php).

Duomenų apdorojimo metodai

Tyrimo metu surinkti duomenys perkeliama ir apdorjami statistinių duomenų apdorojimo kompiuterine programa SPSS.11 (Statistical Package for the Social Sciences).

Tyrimo imtis

Lietuviai(-ės), gimę bei augę Lietuvoje, išvykę iš šalies po Nepriklausomybės atkūrimo 1990m. (arba ne anksčiau nei prieš 30-40 metų) ir dabar nuolat gyvenantys(-čios) užsienyje.

1. TAUTINIS IDENTITETAS IR JO IŠLAIKYMAS KAIP TEORINĖ PROBLEMA

1. 1. Identiteto koncepcija

1. 1. 1. *Asmenybės sąvoka, asmenybės raida, savojo „aš“ bei identiteto sąvoka*

Kas tai yra *asmenybė*? Kiekviena psichologijos kryptis (psichoanalitinė, humanistinė, bihevioristinė ir kt.) savaip apibrėžia asmenybę. Psichologijos žodynas (1993, p. 24) asmenybę įvardija kaip *individo savitumą, reikšmingų pastovių jo savybių (įgimtų ir įgytų) sistemą, nusakančią jo vietą kurioje nors bendrijoje. Individas tampa asmenybe, kada jis aktyviai veikia ir reiškiasi kaip visybė, jungianti aplinkos pažinimą su išgyvenimais.*

Individas savo asmenybę subjektyviai suvokia kaip *savąjį „aš“*. Savojo „aš“ (arba savasties, savivokos) sąvoka ateina iš humanistinės psichologijos. Pasak humanistinės psichologijos pradininkų, A. Maslow ir C. Rogers'o, savasis „aš“ yra svarbiausias asmenybės požymis. (cit. pgl. Myers, 2000, p. 490) kai kuriuose šaltiniuose jis dar vadinamas *autokonceptija* (Psichologijos žodynas, 1993, p. 24) ir apibrėžiamas kaip *individo nuomonių, jausmų, minčių apie save visumą, lemianti asmenybės vientisumą ir adekvatumą bei reiškiasi savęs vertinimu, savigarba, pretenzijų lygiu ir kt. Autokonceptija yra savęs išsivaizdavimas, tai, koku individualas laiko save esant dabar, būsiant ateityje, koku jis norėtų būti, koku galėtų būti, jei norėtų ir pan. (ten pat; p. 25).*

Savojo „aš“ sąvoka savo turiniu labai artima *identiteto* sąvokai, kurią XX a. antroje pusėje apibrėžė E. H. Erikson'as. Tai lyg du sinonimai, pirmasis kurių dažniau sutinkamas psichologinėje, edukologinėje literatūroje, o antrasis – sociologijos, filosofijos, antropologijos, politologijos ir kt. tekstuose. Į lietuvių autorių darbus socialinių mokslų srityje *identiteto* sąvoka įžengė tik paskutiniajame XX a. dešimtmetyje tiesioginio vertinio – „tapatumo“ pavidalu. (cit. pgl. Legauską, V., 2000). „Oxford'o anglų kalbos žodynas skiria dvi žodžio *identitetas* reikšmes. Pirmiausia, tai yra absoliučios tapatybės sąvoka, reiškianti „*tai tapatu tam*“ (cit. pgl. Kraniauskiene, 2004). Antra, ji yra atskirumo, išskirtinumo samprata, apibūdinanti nuoseklumą, pastovumą ir tęstinumą laike. Socialinio identiteto teoretiko, britų sociologo Richardo Jenkins'o teigimu, tapatumo idėją svarstant šių dviejų perspektyvų požiūriu, identiteto sąvoka vienu metu įtvirtina du galimus lyginamuosius santykius tarp žmonių ir daiktų – panašumą ir skirtumą (cit. pgl. Kraniauskiene, 2004). Kalbėdami apie asmenybės identitetą daugelis autorių pažymi jo socialinę kilmę bei dinamiškumą

(Liubinienė, 1998; Phinney, 1999; Legkauskas, 2000; Kraniauskienė, 2004; Chryssochoou, 2004 ir kt.).

Skiriami *kolektyvinis* ir *individualus* identitetai.

Pasak S. Kraniauskienės (2004, p. 41), *kolektyvinio ir individualaus identiteto skyrimas yra viena svarbiausių teorinių socialinio identiteto tipologinių schemų. Abi sąvokos apibūdina tą patį socialinį reiškinių – socialinį identitetą, tačiau jos analitiškai diferencijuoja du netapačius procesinius lygmenis.*

Individualusis identitetas socialinėje teorijoje suprantamas kaip individo susikurtas, įgytas unikalus, autentiškas ir dinamiškas *savęs suvokimas*; *jo savybių visuma*, pagal kurią jis skiriamas nuo kitų.

Kolektyvinis identitetas pirmiausia apibrėžia tam tikros žmonių grupės / bendruomenės (realiai egzistuojančios ar įsivaizduojamos) bendrumą bei skirtingumą nuo kitų grupių / bendruomenių. Jis apibūdina, kuo tos grupės individai tarpusavyje panašūs, ką jie turi bendro: tam tikrų panašių ar vienodų fizinių ypatybių ar socialinių požymių bei praktikų visumą, kuri susiformuoja socialinėje sąveikoje (Kraniauskienė, 2004).

Šiame darbe sąvokos *tapatumas (tapatybė)*, *savivoka*, *savivaizdis* bei *identitetas* bus vartojamos kaip sinonimai.

1. 1. 2. Identiteto formavimas(is), asmenybės socializacija

Asmenybės vystimasis ir apskritai egzistavimas neįsivaizduojamas vakuume – kiekvienas individas gimsta, auga, bręsta kažkokioje socialinėje aplinkoje. Būdamas tam tikroje aplinkoje individas ją keičia, o pastaroji, savo ruožtu, keičia ir formuoja individo asmenybę.

Asmens socialinio ir psichologinio savęs įvertinimo poreikis ir jo realizavimas tiesiogiai susijęs su žmogaus gebėjimu suvokti savąjį asmenį arba savąjį aš. Kiekvienas žmogus pasiekia didesnę ar mažesnę psichologinę santarvę su savuoju aš tik susitapatinęs su tokiu elgesiu, kurį jis perima iš visuomenės ir kurį visuomenė įvairiais būdais skatina ir palaiko, rašo V. Leonavičius (1996, p.103)

Psichologiniu požiūriu asmens tapatumas pradeda formotis jau antraisiais-ketvirtaisiais gyvenimo metais, kai vaikas pradeda suvokti savąjį „aš“ (Antininė, 2002, p. 102). Vaiko tapatumą pradeda formuoti artimiausias jį supantis socialinis kontekstas – tėvai, seneliai, broliai, seserys, kiti artimieji, vėliau – ugdytojai (darželio auklėtojai, mokytojai ir pan.). Paauglystėje įvyksta stipresnis posūkis ir maištauti linkęs jaunimas jau dažniau renkasi savo bendraamžius ar siektiną idealą

įkūnijančius realius / įsivaizduojamus „herojus“ kaip atspirties tašką savo socialiniam-kultūriniam tapatumui konstruoti. Sociologinėje literatūroje (Sociologija, 2003, p. 63 - 64) įvardijami šie pagrindiniai socializacijai įtaką darantys veiksniai: šeima, mokykla, bendraamžių draugų grupė, žiniasklaida, darbovietė. Žinoma, skirtingais asmens gyvenimo etapais šių veiksnių įtaka įgauna kokybiškai ir kiekybiškai skirtingą poveikį socializacijos procesui.

Kaip teigia E. Erikson'as (cit. pgl. Antininę, 2002), svarbiausioji tapatumo siekimo ir vaidmenų sumaišties krizė siejama su vėlyvąja paauglyste. Iš tiesų paauglystėje ir jaunystėje žmogus turi apsispręsti, ką pasirinkti: profesiją, pažiūras, draugus, netgi tautybę.

Šis procesas, kai individas formaliai ar neformaliai yra ugdomas, perimdamas vertybes, tradicijas, požiūrius, nuostatas, elgesio normas, patyrimą ir kita bei yra veikiamas stichiškų, dažnai prieštaringų socialinių veiksnių, vadinamas *socializacija*.

G. Kvieskienės (2003, p. 229) žodžiais, *socializacija* – visuomeninės kultūros perteikimas vaikams ir kitiems asmenims, siekiant, kad jie sėkmingai įsiliėtų į visuomenę. Lėtas ir nuolatinis individualaus įprasto visuomenės mąstymo, vertybių, elgsenos priėmimas.

Dažnai yra pabrėžiama, kad socializacija – visą gyvenimą besitęsiantis procesas, įvairiais žmogaus gyvenimo tarpsniais pasižymintis savita specifika, įtaką darančiais veiksniais ir formomis.

Individualusis identitetas, kaip asmenybės savęs suvokimas, savaime suprantama, kinta socializacijos procese, jis formuojamas individui bręstant, veikiant ir bendraujant. Individo pasiekimai ir nesėkmės veikloje, savęs lyginimas su kitais, tarpasmeniniai santykiai, siekiai, priklausymas įvairioms socialinėms grupėms ir daugybė kitų veiksnių daro įtaką jo savivokai / identitetui.

Pasak M. Castels (2006, p. 22), *tapatumas žmonėms yra prasmės ir patirties šaltinis*. Jis socialinių veikėjų tapatumą apibrėžia kaip *prasmės konstravimo procesą pagal tam tikrą kultūrinį požymį ar tarpusavyje susijusių kultūrinių požymių visumą, kuriam arba kuriems teikiama pirmenybė kitų prasmės šaltinių atžvilgiu. Koks nors individas ar kolektyvinis veikėjas gali turėti daugelį tapatumų*. Autorius pabrėžia, kad tapatumų negalima painioti su socialiniais vaidmenimis, nors jie savo turiniu ir panašūs. Remdamasis ir A. Giddens nuomone, jis teigia, kad vaidmenis apibrėžia normos, kurias formuoja visuomenės institucijos ir organizacijos, o tapatumai veikėjams yra prasmės šaltiniai, o sykiu jie yra veikėjų konstruojami individuacijos procese. Be to, *tapatumai yra tvaresni prasmės šaltiniai negu vaidmenys* (ten pat, p. 23).

D. Antininė (2002), kuri tapatumo ir identiteto sąvokas taip pat vartoja kaip sinonimus, tapatumu vadina asmens gebėjimą apibūdinti save, atsakyti į klausimą „kas aš esu?“ ir gautus įvairius

atsakymus suderinti tarpusavyje. Tapatumas - asmens savasties pajautimo būdas, tai savasis „aš“, kaip jį refleksiškai supranta individas savo biografijos požiūriu“ Giddens (2000). *Asmens tapatumas nusako žmogaus vientisumą, įprasmina jo gyvenimo kelio tikslus, padeda suvokti savo padėtį pasaulyje, todėl jis yra toks reikšmingas* (Antininė, 2002, p. 101).

Tapatumo konstravimą ir kilmę iš sociologinės perspektyvos plačiau aptaria M. Castells (2006, p. 23 - 24): [...] *visi tapatumai yra sukonstruoti. Tačiau tikrasis klausimas – kaip, iš ko, kas ir kam [juos konstruoja]. „Statybinių medžiagų“ tapatumų konstravimui teikia istorija, geografija, biologija, gamybos ir reprodukcijos institucijos, kolektyvinė atmintis bei asmeninės fantazijos, galios aparatai ir religiniai apreiškimai. [...] Kadangi socialinis tapatumo konstravimas visuomet vyksta galios santykių kontekste, aš siūlau skirti trejetą tapatumo kūrimosi formų bei šaltinių:*

1. *Įteisinamasis tapatumas (legitimizing identity): jį diegia dominuojančios visuomeninės institucijos, kad išplėstų bei racionalizuotų savo dominavimą socialiniams veikėjams. [...]*
2. *Pasipriešinimo tapatumas (resistance identity): įgeneruoja veikėjai, kurių poziciją / būklę esama dominavimo logika nuvertina bei stigmatizuoja. [...]*
3. *Kuriamasis tapatumas (project identity): socialiniai veikėjai, naudodamiesi bet kokiais jiems prieinamais kultūriniais ištekliais, formuoja naują, jų padėtį visuomenėje kitaip apibrėžiantį tapatumą, o kartu siekia keisti visą socialinę struktūrą.*

Taigi, identitetas gali būti apibrėžtas ne tik kaip subjektyvus individo savivaizdis, bet ir kaip socialinės kaitos priemonė, įrankis, o kartu ir paskata.

Kaip jau minėta, identitetas pasižymi dinamiškumu – jis kinta asmenybės gyvenimo eigoje, veikiamas supančio socialinio konteksto. Psichologijos literatūroje galima rasti ir tokį identiteto apibūdinimą, nurodantį į jo kaitą laiko tėkmėje: tai visi galimi individo atsakymai į klausimus *kas aš buvau?, kas aš esu? ir kas manau, kad būsiu (arba norėčiau būti) ateityje?*

1.2. Tautiškumas, tautinis identitetas

Tautinio identiteto ir identiteto apskritai, konstravimo klausimas domina įvairių sričių mokslininkus – sociologus, psichologus, antropologus, filosofus, edukologus, politologus ir kt. Kas lemia, kad individas priskiria save vienai ar kitai etninei grupei, kaip jo tautinis identitetas

formuojasi, kaip jis kinta ir kokie veiksniai daro didžiausią įtaką tokiai kaitai? Kad atsakyti į šiuos ir panašius klausimus, reikalinga pirmiausiai apibrėžti, kokioje plotmėje – psichologinėje, socialinėje, politinėje ar pan. – mes tiriamo tautinį identitetą ir, tuo pačiu, labai svarbu nubrėžti ribas terminologijoje: dažnai literatūroje (ypač lietuviškoje, kur gausu verstinių tekstų) painiojami etnis, nacionalinis, tautinis ir net kalbinis identitetai, nenubrėžiama riba tarp kolektyvinio ir individualaus identiteto konstravimo skirtumų, skirtingų tautinių-socialinių grupių ypatumų.

Šio darbo teorinėje dalyje tautinis identitetas yra nagrinėjamas iš socialinės-psichologinės perspektyvos, apžvelgiant tiek individualus, tiek kolektyvinio identiteto konstravimo ypatumus. Empirinė darbo dalis bus nukreipta į individualaus lietuvių išievių tautinio identiteto ypatumų tyrimą, t.y. bus tiriamas subjektyvus tautiškumo suvokimas išieivijoje ir nuostatos išlaikyti bei perduoti savo tautinę kultūrą ateities kartoms.

1.2.1. Tautos ir tautiškumo sąvokos

Galbūt tikslinga būtų prieš apibrėžiant tautinį tapatumą / tautiškumą sukonkretinti, ką mes vadiname ***tauta, tautiškumu***.

Išsamiai tautos ir tautiškumo sąvokas bei lietuvių tautinės savimonės raidą išnaginėjusi I. Dirgėlienė (2001, p. 20) pateikia tokius aiškinimus:

1. Nors kai kurios gretimos tautiškumui sąvokos įvairiose kalbose turi bendrybių (pvz., tauta – giminė, bendrija, liaudis; tautybė – priklausymas tai pačiai rasei, kalbai, kultūrai, kilmei, tautinis identiškumas), tačiau esama ir nuomonių skirtumo. Amerikiečių mokslininkai (D. Miller, J. Tamir, J. White) mano, kad tautos yra politinės bendruomenės daugiausia vien tik kultūros prasme, ir jos (tautos) neturi būti sutapatintos su valstybe. Tuo tarpu Europos tautoms (R. Mohl, Fr. Ratzel, H. Riomeris, S. Šalkauskis) priimtina tautos teisė į nacionalinę valstybę, kuri sudaro sąlygas pilnutiniam tautos gyvenimui. Anglosaksų ir romanų tautose tautybė sutapatinama su pilietybe.

2. Tautiškumo sąvokos samprata daugelyje šalių panaši. S. Šalkauskis, A. Maceina teigia, jog tautybė reiškiasi tautiškume. Tai yra išorinė tautybės apraiška: tautos savitumas, jos individualybė – etnis tipas, gimtoji kalba, papročiai, siekiai. [...] Vakarų mokslininkai išskiria kultūrinę, bendruomeninę tautiškumo reikšmę: pripažįstamas „vietinis identitetas, kurio sudedamosios dalys: kalba, literatūra, papročiai, tautinė jausena“ (T. H. McLaughlin, 1997).

Panašiai tautos sampratą, remdamasis amerikiečių profesoriumi R. Brubaker'iu, dėsto ir R. Grigas (2001, p. 30) - svarbu skirti dvi tautos dimensijas:

- tauta, kaip istoriškai konkretus politinis tikslas, politinė pilietinė bendruomenė (politinė tauta);
- tauta, kaip „natūralus“ istorinis arba etnis vienetas (etninė tauta).

Panašų skirstymą dar prieškario metais yra pateikęs įžymus lietuvių teorinės minties tyrinėtojas prof. M. Riomeris. Jis skyrė tautą, kaip socialinį (nacionalinį) junginį, nuo tautos, kaip valstybės elemento. (cit. pgl. Grigą, 2001, p. 30)

Šitoks skirstymas įgauna reikšmės ypač kalbant apie tautas, kuriose minėtos dvi dimensijos nesutampa, t.y., etninė tauta nėra tolygi pilietinei tautai.

M. Castells (2006, p. 46) iškelia *bendros patirties* svarbą prieš *nacionalinės valstybės egzistavimą* kolektyvinio tautinio identiteto formavimosi procese:

Be abejonės, etniškumo, religijos, kalbos, teritorijos pačių savaime nepakanka tautoms susiformuoti ir nacionalizmui pažadinti. Tačiau pakanka bendros patirties: ir Jungtinės Valstijos, ir Japonija yra šalys kurioms būdingas stiprus tautinis tapatumas, o dauguma jų piliečių demonstruoja stiprius patriotinius jausmus. Tačiau Japonija yra viena labiausiai etiškai homogeniškų pasaulio šalių, o Jungtinės Valstijos – viena labiausiai heterogeniškų. Bet ir viena, ir kita turi bendrą istoriją ir bendrą projektą, o jų istoriniai naratyvai remiasi socialiniu, etniniu, teritoriniu bei lytiškumo atžvilgiu įvairuojančia, tačiau pagal daugelį pagrindų bendra kiekvienos šių šalių patirtimi. Kitoms tautoms ir nacionalizmams nepavyko sukurti modernių tautinių valstybių (pavyzdžiui, Škotijai, Katalonijai, Kvebekui, Kurdistanui, Palestintai), tačiau jos – kai kurios jau keletą šimtmečių – demonstruoja stiprų kultūrinį ir tautinį tapatumą, kuris reiškiasi kaip nacionalinis charakteris.

Tuomet, kokie gi yra pagrindiniai, svarbiausi tautą jungiantys elementai?

G. L. Pocius (1999) iškelia klausimą, kas sudaro tautiškumo turinį, koks yra bendrųjų tautinių elementų / simbolių rinkinys, kuris sulieja tautos, kaip kultūrinės grupės, narius į vieną junginį. Jis pats, remdamasis E. Spicerio tyrimais, atliktais Šiaurės Amerikoje ir Europoje, į šį klausimą ir atsako – negali būti universalus, kiekvienai tautinei grupei taikytino nacionalinių simbolių sąrašo. Šių simbolių sistemoms būdingas lankstumas, jos gali apimti įvairius kultūros elementus. Žymaus lietuvių filosofo A. Maceinos požiūris į tautiškumo turinį toks pat – tautinių bruožų yra daug ir jie yra skirtingi; bet labiausiai *tautą išryškina ir atbaigia istorinis josios likimas arba kultūriniai josios žygiai* (Maceina, 1991, p. 38)

Apibendrintai galima teigti, kad *tautos* (*nacijos, etninės grupės*) sąvoka tekstuose dažniausiai vartojama apibrėžti tam tikrai kultūrinei individų grupei, o *tautiškumas* (*tautinis identitetas / tapatumas, tautinė savivoka*) – tos individų grupės jausmus savo atžvilgiu ar savybes, susijusias su jų priklausymu tai grupei. Todėl minėtieji terminai (tauta–nacija; tautiškumas–tautinis identitetas) šiame darbe bus vartojami kaip sinonimai.

Nagrinėdami tautiškumo diskursą C. Barker ir D. Galasinski (2001), teigia, kad tradiciškai tautiškumo sąvoka pabrėžia normų, vertybių, tikėjimų (*beliefs*), kultūrinių simbolių ir veiklų bendrumą. Jų nuomone, tautinių grupių formavimasis remiasi bendrais kultūriniais ženklais, kurie susikuria specifinių istorinių, socialinių ir politinių kontekstų pagrindu ir kurie suteikia bendrumo jausmą, bent jau iš dalies sąlygotą vienodos mitologinės kilmės. (Barker, Galasinski, 2001, p. 122)

Šie autoriai, kaip ir daugelis kitų (Grigas, 2001; Valantiejus, 1999; Leonavičius, 1999; Antinienė, 2002 ir kt.), nagrinėjančių tautos sąvoką bei tautiškumą, pabrėžia jo sutartinę-simbolinę (mitologinę) kilmę.

Kaip įsivaizduojamą arba egzistuojančią tik individų sąmonėje, *tautos* kategoriją aprašo ir žymus nacionalizmo tyrinėtojas B. Anderson'as (1999). Jo teigimu, tautiškumo bei tautybės fenomenai priklauso „iliuzinėms“ kategorijoms: *Ji yra įsivaizduojama, nes netgi pačios mažiausios tautelės atstovai niekada nepažins daugumos savo tautiečių, nesutiks ir netgi neišgirs apie juos, tačiau kiekvieno jų sąmonėje gyvuoja įvaizdis, kad jie visi susiję* (Anderson, 1999, p. 21). Autorius taip pat pažymi, kad tautinė bendruomenė yra įsivaizduojama *suvereni ir ribota*.

Su šiuo požiūriu tik iš dalies sutinka R. Grigas teigdamas, kad tauta ir tautiškumas reiškia kažką daugiau nei išvelgė minėtas JAV mokslininkas. Kaip papildomus tautinę bendriją į vieną branduolį buriančius faktorius, jis nurodo *etnokultūrinius ar religinius (pasaulėžiūrinius) ypatumus, gamtos sąlygas bei savigyną, gintis prieš kitų kultūrų ar tautų ekspansiją* (2001, p. 29).

1.2.2. Tautinio identiteto koncepcija

Jeigu *identitetas* yra tai, kaip individas suvokia save kaip asmenį apskritai, tai **tautinis identitetas** yra siauresnė savivokos dalis. *Tautinis tapatumas / identitetas* – tai savęs, kaip tam tiktos tautinės grupės nario suvokimas, priskyrimas sau tai tautinei grupei būdingų požymių, savybių, veiklos būdų, vertybių, nuostatų ir t.t.

Vienas žymiausių XX a. Lietuvos filosofų, Vosylius Sezemanas, 1934 m. „Akademiko“ žurnale rašė: *tautos kultūrinio brendimo procese taip pat, kaip ir atskiros asmenybės plėtotėj, svarbiausias momentas yra savimonės (savižinos) atsiradimas, paties savęs pažinimas* (Sezemanas, 1996, p. 113).

Tautinį, etninį ar nacionalinį (arba bendrai – kultūrinį) identitetą įvairiais aspektais yra tyrinėję: V. Leonavičius (1995, 1997, 1999), D. Antininė (1995, 2002, 2005), V. Liubinienė (1998), R. Trimakas (1999), A. Valantiejus (1999), P. Subačius (1999), V. Legkauskas (2000), R. Grigas (2001), I. Trinkūnienė (2002), D. Senvaitytė (2004), D. Kuzmickaitė (2004), S. Kraniauskienė (2004), V. J. Černius (2005), V. Čiubrinskas (2005^a, 2005^b), I. Šutinienė (2006), M. Taljūnaitė (2006), N. Vasiliauskaitė (2006) ir kt.

V. Liubinienė savo disertacijoje (1998) teigia, kad tautinis identitetas yra bendro asmens kultūrinio identiteto dalis. Pasak jos, socializacijos procese asmuo perima tautinių vertybių bei tautinių simbolių sistemą, tradicijas, papročius, istorinę atmintį, požiūrius bei normas. Tokiu būdu ir formuojasi tautinis individo identitetas. V. Liubinienė taip pat nurodo, kad tautinio identiteto nuolatinę kaitą skatina laikas, socialiniai, politiniai, ekonominiai bei kultūriniai pokyčiai.

Kai kurie autoriai (Phinney, 1999; Antininė, 2002 ir kt.) pažymi, kad tautinis identitetas individui tampa aktualesnis arba „išryškėja“ asmenybės socialinio identiteto struktūroje tik atsiradus tam tikroms sąlygoms, pvz., išvykus gyventi į kitą šalį, sukūrus tautine prasme heterogenišką šeimą, Tėvynei atsidūrus pavojuje ir pan. D. Antininė (2002) teigia, kad tautins asmens tapatumas gali būti „latentinės“ būsenos ir atsiskleisti tik atsiradus tam tiram kontekstui. Tautiniams identitetui įtakos turi platus socialinis kontekstas, įvairūs tiek išoriniai (emigracija, kultūriškai mišri santuoka ir t.t.), tiek vidiniai (vertybės, pagarba, prierašumas ir t.t.) veiksniai.

Atskiri identiteto elementai gali būti skirtingos svarbos priklausomai nuo socialinio, kultūrinio konteksto, kuriame asmenybė atsiduria / veikia: Lietuvoje esantis žmogus save labiau identifikuos su tam tikru miestu(-eliu) ar regionu, išvykęs į užsienį – su Lietuva ar net Europa.

Kokiais save mato jauni lietuviai ir kokius įsivaizduoja kitų tautų atstovus, nagrinėja D. Senvaitytė (2004) savo straipsnyje „*The Self-Image of the Lithuanian. The Analysis of Students' Point of View*“. Jos atliktas tyrimas parodė, kad lietuvių studentija, lygindama su kitų tautų atstovais, vertina save neigiamai. Toks tautinis savivaizdis formuojamas lyginant savo tautą su kitomis bei dėl žiniasklaidos įtakos. Vakarų kultūros idealizavimas, savos tradicinės kultūros nuvertinimas, neigiamas lietuvių įvaizdis žiniasklaidoje bei skurdžios socialinės-ekonominės sąlygos formuoja toki

lietuvių savivaizdį. Kaip teigia autorė, neigiamas savivaizdis lemia nekritišką svetimų kultūros priėmimą bei savojo tautinio ir kultūrinio identiteto nuvertinimą globalizacijos procese.

1.2.3. Tautinio identiteto struktūra

Kaip nėra vieningos nuomonės, kas yra tauta ar tautiškumas, lygiai taip sunku išvesti konkrečios tautinio identiteto struktūros apibrėžimą. Sutariama, kad konstruodama individualų tautinį identitetą asmenybė lygina save su kitais tos pačios (paraleliai – ir su kitų) tautinės bendruomenės nariais pagal tam tikrus bruožus, išsirinkdama tai konkrečiai kultūrinei situacijai (vietai, laikui) aktualiausius palyginimo aspektus.

Įvairūs tautinį identitetą analizuojantys autoriai, priklausomai nuo jų požiūrio kampo, akcentuoja skirtingus tautiškumo konstravimo modelius. Keletas aiškiausių ir išsamiausių versijų:

V. Liubinienė, savo disertacijoje nagrinėjusi lietuvių studentų ir akademinės inteligentijos tautinį identitetą, savo tyrimo instrumentus konstravo tokiuose teoriniuose rėmuose:

Tautinio identiteto struktūra pagal V. Liubinienę (1998):

- Universalių vertybių sistema
- Tautiniai (nacionaliniai) simboliai: (valstybiniai, etninės kultūros, gamtiniai, religiniai, geografiniai ir kt.)
- Tradicijos ir papročiai
- Istorinė praeitis
- Tautos nuostatos ir normos

Lietuvių filosofijos klasikas A. Maceina (1991) asmens ***tautinį tapatumą*** apibrėžia kaip trijų esminių pradų junginį:

- *Tautiškumo (tautinės lyties)* kaip sąmoningos tautinės būsenos ir veiksenos;
- *Patriotizmo* kaip pripažinimo bei meilės sau, kaip tautiečiui, tautai ir tautinei kultūrai;
- *Nacionalinių nusiteikimų* kaip siekio kurti aukštą tautinę kultūrą.

Tautiniai sentimentai (arba emocinis tautinio įsitraukimo aspektas) pagal J.Salazar (1998) (cit. pgl. Antinienė, 2002, p.)

- *Teritoriškumas* (geografinė teritorija)
- *Kultūra* (kalba, vertybės, kultūros paveldas ir kt.)
- *Tautos istorinė atmintis* (arba bendruomenę vienijantys mitai apie bendrą kilmę, garbingą praeitį ir pan.)
- *Tautinė valstybė.*

I. Dirgėlienė (2001, p. 24) taip apibrėžia *tautiškumo turinį*:

- Gimtosios kalbos vartoseną ir jos puoselėjimą;
- Tautos kultūros perėmimą ir saugojimą;
- Tautos dvasios pajautą;
- Tautos istorijos ir valstybės pažinimą ir pagarbą tautos praeičiai;
- Kūrybiškas nusiteikimas kurti valstybės ateitį;
- Tautiška veiksmas.

Kokius tautiškumo aspektus akcentuoja ir iš ko savo tautinį identitetą konstruoja lietuvių emigrantai JAV, tyrinėjo V. J. Černius (2005) bei V. Čiubrinskas (2005^a, 2005^b). Jie abu pabrėžia akivaizdžius skirtumus tarp skirtingų laikotarpių (arba emigracijos bangų) išeivių tautinės savivokos, adaptacijos strategijų bei santykio tiek su paliktąja tėvyne ir jos kultūra, tiek ir su priimančiąja šalimi.

Lietuvių emigrantų (JAV) subjektyvus *lietuviškumas* pagal V. Čiubrinską (2005a):

„Dipukai“ → bendruomeniškumas, folkloras, tradicijos ir papročiai, istorija
 „Tarybukai“ → kalba, katalikų bažnyčia

1.3. Migrantų identitetas

1.3.1. Migracija, migrantų rūšys

Tarptautinių žodžių žodynas (2003, p. 478) taip aiškina terminą *migracija* – [lot. *migratio* – kėlimasis, kraustymasis], kėlimasis, kraustymasis, perėjimas iš vienos vietos į kitą; gyventojų kėlimasis iš vienos vietos į kitą.

Netolygumai darbo rinkose, kariniai konfliktai, rasinė, religinė ar kitokia nesantaika, persekiojimų grėsmė, geresnio išsilavinimo ar geresnių gyvenimo sąlygų siekimas, ir įvairūs kiti veiksniai skatina gyventojų migraciją pasaulyje: didėjant informacijos prieinamumui bei tobulėjant transporto infrastruktūros galimybėms migracija darosi prieinama vis daugiau žemės gyventojų, teik savo noru, tiek priverstinai paliekančių savo gimtą kraštą. Visame pasaulyje įvairiomis kryptimis ir dėl įvairiausių priežasčių žmonės migruoja regioniniu ar tarptautiniu mastu, o su jais kartu migruoja ir vadinamasis sociokultūrinis kapitalas: intelektas, kultūra, idėjos, kalbos, vertybės, nusikalstamumas, ligos, menas, materialios vertybės, finansai, informacija. Su didėjančia gyventojų migracija spartėja ir kultūriniai mainai. Maišosi, niveliuojasi kultūros, rasės, tautos, dalindamosi savo tradicijomis, muzika, maisto ruošimo ypatybėmis, idėjomis, tikėjimais, literatūra.

2000 metų duomenimis daugiausiai migrantų gyvena JAV – apie 35 mln. arba 20 proc. visų pasaulio migrantų. Rusijos Federacijoje – apie 13,3 mln., Vokietijoje – 7,3 mln., Ukrainoje – 6,9 mln., Indijoje – 6.3 mln. 2005 m. buvo beveik 200 mln. tarptautinių migrantų (suskaičiuoti tik tie, kurie gyveno už savo šalies ribų ilgiau nei vienerius metus, įskaitant 9,2 mln. pabėgėlių).

Pagrindinės migracijos priežastys: atlyginimų skirtumai, nedarbas, gyvenimo trukmės skirtumai, išsilavinimo skirtumai, demografiniai rodikliai (pvz. vidutinis moteriai tenkantis gimdymų skaičius ir pan.)

Migracijos keliamos problemos pastaruosiu metu vis labiau aktualios ir Lietuvai – ypač susijusios su gyventojų emigracija. Po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. ir ypač po Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos sąjungą, lietuviai suskubo pasinaudoti „atsivėrusių sienų“ privalumais – dabar jie patys renkasi, kurioje šalyje gyventi, dirbti ar studijuoti. Ilgus metus gyvenant Sovietų sąjungoje ši laisvė daugumai buvo neprieinama. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, per pastaruosius šešiolika metų (1990 – 2006 m.) iš Lietuvos iš viso emigravo apie 404 tūkstančius žmonių.

Migrantų rūšys:

a) *Emigrantai* – nuolat užsienyje (t.y. ne savo kilmės šalyje) gyvenantys asmenys, tėvynę palikę savo noru (kartais verčiami nepalankių socialinių / ekonominių / kultūrinių ar kitokių gyvenimo sąlygų kilmės šalyje);

b) Laikiniai gyvenantieji užsienyje (angl. *Sojourners*) – asmenys, savanoriškai išvykę laikinai gyventi į kitą šalį be tikslo ten likti nuolat gyventi (dalyvaujantys įvairiose mainų arba humanitarinės pagalbos programose, stažuotėse; studentai, praktikantai; specialistai ir pan.)

c) Pabėgėliai / prašantieji prieglobsčio – pagal Ženevos konvenciją, galiojančią jau nuo 1951 m., pabėgėlio statusas asmeniui yra suteikiamas dėl pagrįstos baimės būti persekiojamam(-ai) dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo kažkuriai politinei grupei, esančiam(-čiai) ne savo tautinės kilmės valstybėje ir neturinčiam galimybių (ar dėl minėtos baimės nenorinčiam) gauti pagalbos iš savo kilmės valstybės arba asmeniui be tautybės, esančiam už nuolatinės jo gyvenamos šalies teritorijos ribų ir negalinčiam (ar dėl minėtos baimės nenorinčiam) į ją sugrįžti. Tokie žmonės siekia prieglobsčio jiems saugesnėse šalyse. (Chrysochoou, 2004, p.3)

d) Tremtiniai – prieš jų valią iš tėvynės išvežti (išsiųsti) asmenys, negalintys sugrįžti (pvz., pirmieji anglakalbiai Australijos gyventojai, juodaodžiai vergai iš Afrikos atgabenti į Ameriką, Pabaltijo šalių ir kitų tautų atstovai sovietų režimo išgabenti į Sibirą ir pan.).

Šalyse, į kurias migrantai atvyksta, jie vadinami vienu vardu – *imigrantai*, kartais patikslinant ir jų etninę kilmę, pvz., kurdų imigrantai. Jungtinėse Valstijose, kur didžioji dalis visuomenės narių yra arba patys imigrantai, arba kažkelintos kartos imigrantų palikuonys, dažniau vartojamas vardas dabartiniams atvykėliams pavadinti – *ateiviai* (angl. *aliens*).

Kaip rašo O. Øverund (2005, p. 10), priimančioje šalyje (receiving country), nėra kreipiamas didelis dėmesys į priežastis, dėl kurių imigrantai atvyko į šalį. Sąvokos *emigrantas* ar *tremtinys / pabėgėlis* charakterizuoja identitetą formuojamą pagal ryšį su palikta tėvyne (kilmės šalimi), tuo tarpu *imigranto* identitetas – pagal santykį su „naująja tėvyne“, t.y. šalimi, į kurią migrantas atvyko.

Dar viena kitataučių grupės dominuojančioje kultūrinėje daugumoje rūšis, nors ir nebūtinai tiesiogiai susijusi su migracija (tai gali būti ir istorinė sąsaja) – tai *tautinės mažumos* (angl. *Ethnic minorities*). Kai kurios tautinės mažumos tautinėse valstybėse gyvena šimtmečiais ir imigrantais (t.y. atvykėliais) galima pavadinti tik jų protėvius (pvz., karaimų tautinė grupė Lietuvoje). Kitų tautinių grupių narių gretos nuolat pasipildo naujai atvykusiais imigrantais iš savos kilmės šalies (pvz., turkų tautinė grupė Vokietijoje).

Tautinės mažumos – skirtingos tautinės-kultūrinės grupės, egzistuojančios tautinėje valstybėje.

V. Leonavičius (1997, p. 67), kalbėdamas iš socialinio konstravimo perspektyvos, šitaip apibrėžia tautinę mažumą – *tai tautinė grupė, kuri suvokia, kad ji neturi tokių pat teisių kaip dominuojanti grupė*. Pasak autoriaus, *migrantai* – tai grupė, kuri svetimoje bendruomenėje save suvokia kaip nelygią dėl savo kaip ateivių statuso.

Tautinės mažumos pagal tarptautinę teisę taip pat turi visuotinai pripažintas teises ir apie tai byloja ne tik Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 27 straipsnio nuostata, bet ir Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, kuri skelbia, kad tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių ir laisvių apsauga yra neatsiejama tarptautinės žmogaus teisių apsaugos dalis ir priklauso tarptautinio bendradarbiavimo sričiai (I skirsnio 1 str.). Šalys, pasirašiusios tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją įsipareigoja garantuoti tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisę į lygybę prieš įstatymą ir vienodą įstatymo teikiamą apsaugą. Šiuo požiūriu draudžiama bet kokia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų diskriminacija (II skirsnio 4 str.).

Būtina, kad tautinėms mažumoms priklausantys asmenys galėtų puoselėti ir plėtoti savo kultūrą ir išsaugoti esmines savo savitumo dalis - religiją, kalbą, tradicijas ir kultūros paveldą. Tose teritorijose, kuriose tradiciškai ir / arba gausiai gyvena tautinėms mažumoms priklausantys asmenys, jiems prašant ir jei toks prašymas atitinka realų poreikį, reikia kiek įmanoma stengtis minėtiems asmenims sudaryti sąlygas tautinės mažumos kalbą vartoti bendraujant su administracinės valdžios institucijomis.

1.3.2. Pokyčių įveikimas, santykis su nauja kultūrine aplinka

Neabejotinai migravimas yra reikšmingas pokytis žmogaus gyvenime. Kad ir kokios būtų persikėlimo priežastys, išvykdami gyventi kitur, žmonės palieka artimuosius, sau pažįstamą aplinką, savo bendruomenę, savo šalį. Juos pradeda vadinti imigrantais, pabėgėliais, prašančiaisiais prieglobsčio, užsieniečiais, kitataučiais ir pan. Jie susiduria su naujomis vertybėmis, kitokiu gyvenimo stiliumi, jiems kartais nesuprantama, kodėl vietiniai žmonės vienaip ar kitaip elgiasi ir kaip reikėtų elgtis jiems patiems. Tam tikrose situacijose jie gali jaustis nepatogiai ar netgi susierzinti. Dažnai jie susiduria su išankstinėmis nuostatomis jų atžvilgiu ar diskriminacija. Tai, suprantama, irgi daro įtaką tam, kaip jie prisitaiko prie naujos aplinkos ir mokosi naujų elgesio normų. Taigi akultūracija – abiejų pusių (atvykėlių ir priimančiosios visuomenės) reikalas. Pasak U. Schoenpflug ir kt. (1996) (cit. pgl. Chrysochoou, 2004), į akultūraciją reikėtų žiūrėti kaip į migracijos sukeltą

individualų vystymąsi, kurio metu formuojami etniniai, tautiniai ar kitokie identitetai. Nereikėtų pervertinti akultūracijos įtakos žmonių identitetams. Į ją taip pat galima pažvelgti kaip į abipusės socialinės kaitos procesą, kai gimtoji kultūra yra perinterpretuojama ir rekonstruojama ir kai vietinė sociokultūrinė aplinka kinta dėl įvairių kultūrinių grupių joje buvimo bei santykių tarp šių grupių. Taip pat negalima nuvertinti ir dominuojančios kultūrinės grupės kompleksiskumo ir jos požiūrių, nuostatų įvairovės.

Taigi, pokyčių įveikimas yra aktualus abiem pusėms – tiek dominuojančioms, tiek nedominuojančioms kultūrinėms grupėms. *Skirtingų kultūrų koegzistavimas toje pačioje politinėje sistemoje keičia tai, kaip žmonės mato pasaulį ir save bei sukelia socialinius pokyčius* (Chrysochoou, 2004, p. 6).

1.3.3. Akultūracija – kultūrinės adaptacijos strategijos

Paprasčiausias akultūracijos apibrėžimas - tai kultūrinė adaptacija, prisitaikymo prie kitos kultūrinės aplinkos procesas ir/ar jo rezultatas. Pasak Redfield, Linton ir Herkovits (1936), *akultūracija apima fenomenus, kurie atsiranda kai skirtingos kultūrinės grupės palaiko nuolatinį betarpišką kontaktą, sąlygojantį pokyčius jų kultūrose* (cit pgl. Chrysochoou, 2004, p. xxiv). V. J. Černius (2005) akultūraciją apibrėžia kaip *perėjimą (transition) iš vienos kultūros į kitą*.

Kai žmonės, kurie augo ir buvo socializuoti skirtingose kultūrose, pradeda gyventi šalia vieni kitų, jiems tenka priprasti prie naujų „kitų“ bei tų „kitų“ mąstymo bei veiklos būdo, pasaulio suvokimo ir kt. „Kiti“ atstovauja alternatyvą tam, kaip mes suvokiame daiktus, reiškinius, pasaulį ir save.

Adaptacijos sėkmė (arba nesėkmė) priklauso nuo kai kurių asmenybės savybių bei nuo socialinės aplinkos reikalavimų ir palaikymo (Juodraitis, 2004, p. 26).

Paprastai dauguma (arba dominuojanti savo atstovų skaičiumi, arba realiais ar simboliniais įtakos ir/arba materialiniais resursais) įtvirtina savo požiūrį į pasaulį kaip stipriausią poziciją. Dominuojančios grupės atstovai gali pabrėžti savo nuostatas ir požiūrius esant vieninteliais teisingais ir, jei kitos kultūrinės grupės atstovai pageidauja įsiliesti į dominuojančiąją, jiems teks apleisti savo tradicijas ir laikytis daugumos kultūrinių normų. Kitais atvejais yra tikima, kad į jų kultūrinę grupę galima tik gimti, taigi, net jei kiti žmonės perima jų kultūros tradicijas, papročius ir gyvenimo būdą, jie vis tiek niekada netaps pilnateisiais grupės nariais. Dar viena priimančiosios visuomenės pozicija – leisti imigrantams privačiame gyvenime laikytis savosios kultūros normų, bet tikintis iš jų vietinės kultūros pripažinimo ir jos laikymosi viešame gyvenime (Chrysochoou, 2004).

Dažniausiai gyvenimo eigoje imigrantai palengva vis labiau įsisavina vietinę kultūrą. Tai patvirtino ir tęstinis V. J. Černiaus tyrimas, atliktas lietuvių bendruomenėje Čikagoje, JAV 1957 m. ir pratęstas 1973-74 m. (Černius, 2005). Buvo tiriama lietuvių kilmės merginų (N = 24) akultūracija skirtingose gyvenimo sferose, profesinis pasirinkimas bei nuostatos į įvairius lietuvių ir amerikiečių kultūros aspektus. Tyrimu nustatyta, kad stebima vienos krypties akultūracija – amerikietiškosios kultūros priėmimas.

Daugelis autorių (Berry, 1997, 2001; Phinney, Horenczyk, Liebkind, Vedder, 2001; Chrysochoou, 2004, Kasatkina, 2004 ir kt.) išskiria keturias pagrindines imigrantų akultūracijos strategijas atsižvelgiant į tai, kaip yra išlaikoma savoji (kilmės) kultūra ir priimama naujoji kultūra (žr. 1 lentelę):

1 lentelė

Akultūracijos strategijos

Kontaktas ir dalyvavimas <i>Ar yra vertinamas vietinės kultūros priėmimas?</i>	Kultūros išlaikymas <i>Ar yra vertinamas savos kultūros išlaikymas?</i>	
	<u>TAIP</u>	<u>NE</u>
<u>TAIP</u>	INTEGRACIJA	ASIMILIACIJA
<u>NE</u>	SEPARACIJA	MARGINALIZACIJA

Klausimas, kylantis žvelgiant iš sociopsichologinio taško, - kaip žinoti, kokie faktoriai lemia akultūracijos strategijos pasirinkimą. Pasak X. Chrysochoou, vienas iš tokių faktorių – santykis su savo kultūrine grupe, jos kultūrinės normos. Kai kurios kultūros vertina ryšių su „savais“ palaikymą. Tokiose bendruomenėse individualūs veiksmai ir sprendimai yra lemiami bendruomenės normų ir nuostatų („ką žmonės paskys?“). Kitose grupėse individai turi daugiau laisvės valdydami savo gyvenimą. Taigi, priklausymas „kolektyvistinei“ arba „individualistinei“ kultūrai taip pat skatina vienokį ar kitokį akultūracijos strategijų pasirinkimą. Kolektyvizmą/individualizmą kaip vieną iš kultūrinių dimensijų savo darbuose nagrinėja olandų mokslininkas G. Hofstede (1997). Jo teoriją papildė H. C. Trandis (1994), išskirdamas horizontalų (komunaliniu dalijimusi paremtą) ir vertikalų (vadovavimu ir laipsniais paremtą) kolektyvizmą.

Tautinė grupė yra svarbi individui, nes ji suteikia „priklausymo“ jausmą ir būdą suvokti save kaip tam tikros grupės narį (Antininė, 2002). Narystė grupėje individui leidžia suvokti ribą tarp „mes“ ir „jie“ (Phinney, 1999; Chrysochoou, 2004), paremtą realiais ar įsivaizduojamais kontrastais, o toks suvokimas suteikia saugumo ir stabilumo jausmą, žinant *kas jis yra ir kas nėra*.

Todėl, kai kuriems asmenims gali būti be galo sunku atsiskirti nuo grupės, kuri yra svarbi jų savivokai. Tokiu atveju grupės pakeitimas galimas tik tuomet, jei prarastoji tapatumo dalis sėkmingai pakeičiama kita. Kad tai pavyktų, reikia, kad ne tik individas priimtų naujos grupės vertybes, nuostatas ir elgesio normas, bet ir kad priimančioji grupė pripažintų jį kaip savo grupės narį. Pavyzdžiui, moteris imigrantė gali norėti tapti norvege ir perimti norvegų vertybes, nuostatas ir gyvenimo būdą, bet, jei norvegai nepriima jos kaip savo grupės narės, tuomet jos akultūracijos strategija nebus sėkminga. Tokioje padėtyje yra daugelis Šiaurės afrikiečių, gyvenančių Prancūzijoje ir imigrantų iš Azijos bei Karibų salų Britanijoje (Chrysochoou, 2004).

Savaime suprantama, kad priimančiosios visuomenės nariai savaip suvokia ir vertina imigrantų kultūrinę adaptaciją. Paprastai „sveikiausia“ ir labiausiai pageidaujama imigrantų akultūracijos strategija yra integracija ar asimiliacija, t.y. strategijos, kai vietinė kultūra yra priimama. Mažiausiai pageidaujamos strategijos – marginalizacija ir separacija, t.y. kai vietinė kultūra nėra priimama (Chrysochoou, 2004).

Galiausiai, požiūris į akultūraciją apibrėžia bendrą ideologinę nuostatą, kuri daro įtaką valstybės politiką akultūracijos ir imigracijos atžvilgiu. Visuomenės nuostatos atvykėlių atžvilgiu ir požiūris į kultūrinę įvairovę, kartu su tolerancijos kitokiems lygiu, veikia politikų sprendimus. Taigi, bendra visuomenės nuostata ir nuomonė yra ne tik svarbi, bet ir skatinanti tam tikrus postūmus valstybės visuomeninėje-politinėje plotmėje.

1.3.4. Statuso praradimas, poreikis išgyventi ir savęs vertinimas naujoje aplinkoje

Vienas svarbiausių pokyčių, su kuriais susiduria migrantai, yra jų statuso bei materialinių aplinkybių kaita. Dažnai priimančioji visuomenė apibrėžia juos pagal bendrą savybę: imigrantai, pabėgėliai, prašantieji prieglobsčio arba, pabrėždami jų nevietinę kilmę, vadina juos užsieniečiais, kitataučiais ar pagal tautybę / etninę priklausomybę. Be to, žmonės praranda socialinį statusą, turėtą visuomenėje, iš kurios atvyko (tai taip pat gali būti ir šeimininis ar profesinis statusas). V.Černius (2005, p. 128) apie lietuvių imigrantus, atvykusius į JAV po II Pasaulinio karo:

Palengva kai kuriems iš vyresniųjų imigrantų (gydytojams, inžinieriams, chemikams ir veterinarams) Amerikoje pavyko pasiekti Lietuvoje turėtas profesines bei socialines pozicijas. Jaunesnieji, iki 30 metų, studijavo universitetuose ar koledžuose ir per sunkų darbą (reikėjo užsidirbti pinigų studijoms apmokėti) pagaliau pradėjo kopti į viršų Amerikos visuomenės laipteliais. Bet daugeliui kelias į Lietuvoje turėtas socialines pozicijas buvo uždarytas. Jie turėjo rūpintis savo šeimomis. Jų vaikai tapo jų socialinių aspiracijų įgyvendintojais.

Pasiekta ekonominė gerovė bei tai, kad bent jau lietuvių išėivių bendruomenėje jie išsaugojo Lietuvoje turėtą socialinį-profesinį „titulą“ palengvino pokario lietuvių emigrantų adaptaciją JAV (bent jau 50-aisiais) (Černius, 2005).

Pasak Festinger (cit. pgl. Chrysochoou, 2004), žmonės turi poreikį tiksliai įvertinti save, savo gebėjimus ir nuomones. Kai nėra objektyvių svėrtų tai padaryti, toks įsivertinimas yra atliekamas lyginant save su panašiais į save. Pagal Festinger socialinio palyginimo (*social comparison*) teoriją, žmonės vengia lyginti save su nepanašiais į save. Lyginama paprastai būna įvairiais aspektais. Jie gali lyginti savo dabartinę situaciją su ta, kurioje jie buvo praeityje, arba su tokia, kurioje norėtų būti ateityje; jie gali lyginti save su kitais individualiais (interpersonaliniai, intragrupiniai ar tarpgrupiniai palyginimai – *interpersonal, intragroup or intergroup comparisons*). Taip pat jie gali lyginti grupę, kuriai priklauso, su kitomis grupėmis (tarpgrupiniai palyginimai). Dar jie gali lyginti save su abstrakčiu standartu, norma ar idealu (Brown, 1992, cit pgl. Chrysochoou, 2004).

Individai įvairius palyginimus naudoja strategiškai, stumiami savęs tobulinimo ar savęs įvertinimo motyvų. Multikultūrinėje aplinkoje sunku nuspėti kaip vyks asmens savęs įvertinimas. Kas turėtų būti geriausias palyginimo objektas: tos pačios kultūrinės kilmės žmonės ar priimančios visuomenės atstovai, „senoji“ kultūra ar „naujoji“ kultūra?

Yra žinoma, kad, esant galimybei, individai pasirenka tokias palyginimo dimensijas, kuriose jie patys atrodytų geriau. Kartais žmonės ypatingai pabrėžia savo skirtingumą nuo kitų, o iš tikrųjų tuomet jie turi omeny, kad yra geresni nei pastarieji. Realiame gyvenime individai gali neturėti galimybės pasirinkti palyginimo dimensijų. Vietoj to dimensijos gali būti primestos galingesnių grupių (Chrysochoou, 2004).

Pasirinkimas ar lyginti save kaip individą ar kaip grupės narį turi įtakos savo statuso įvertinimui. Tai yra ypač svarbu asmenims, priklausantiems nedominuojančioms kultūrinėms grupėms. Kaip jau minėta anksčiau, žmonės gali turėti daug identitetų bei priskirti save įvairioms kategorijoms. Jei jie pasirenka vieną kažkurį jiems svarbiausią identitetą, homogenizuojantį juos su nedominuojančia kultūrine grupe arba imigrantais, tai lyg ir „atima“ iš jų visus kitus identitetus. Sunku nuspėti, kurie identitetai ar kategorijos taps lemiančiais individo savęs įvertinimo procese. Vienas iš mums rūpinčių klausimų – kokie pavojai kyla individo identitetui dėl migracijos bei priklausymo nedominuojančiai kultūrinei grupei.

1.3.5. Pavojus identitetui, savos kultūros išlaikymas bei perdavimas

Pakliūdami į kitokią kultūrinę aplinką migrantai vienaip ar kitaip turi iš naujo įvertinti savo identitetą, nes keičiasi jį palaikančios sąlygos.

Pasak X. Chrysochoou (2004), galima išskirti dvejopą pavojų identitetui. Pirmasis pavojaus tipas yra susijęs su savęs vertinimu. Jis išskyla, kai dėl kokių nors priežasčių, asmenybė nejaučia teigiamų jausmų vienam ar keliems savo apibūdinimams / kategorijoms. Antro tipo pavojus išskyla, kai individo savęs vaizdas yra pažeistas svarbių gyvenimo įvykių (pvz. migracija), kurie reikalauja prisitaikymo ir pakartotinio savęs įvertinimo. Kai kyla pavojus identitetui, individas imasi įvairių strategijų tokiai būsenai šalinti. Pagal socialinio identiteto teoriją, individas gali imtis individualaus mobilumo strategijos (*individual mobility strategy*) (t.y. palieka nedominuojančią grupę ir stengiasi įsilieti į dominuojančiąją ir taip pagerinti savo asmeninę patirtį) arba socialinių pokyčių strategijos (*social change strategy*) (siekia pakeisti visos grupės, kuriai priklauso, padėtį). Tam, kad išvengtų psichologinių pasekmių dėl neigiamai įvertinto identiteto, individai gali imtis tam tikrų veiksmų, galinčių išprovokuoti tarpgrupinį konfliktą.

Kultūriniu atžvilgiu nevienalytė aplinka kelia pavojų kultūros išlaikymui bei perdavimui. Kultūros save reprodukuoja perduodant esmines vertybes ir nuostatas iš kartos į kartą. Jauni žmonės (pvz., antros kartos imigrantai) dažnai pasimeta tarp jų tėvų šeimos vertybių, elgesio normų bei tų vertybių ir elgesio, kokių iš jų tikisi visuomenė: multikultūriškoje aplinkoje galimi konfliktai tarp šeimos vertybių ir ugdymo įstaigoje diegiamų vertybių. Tokie konfliktai gali padidinti jau esamą atotrūkį tarp kartų, t.y. tėvų ir jų vaikų. Izraelyje atlikti tyrimai šią hipotezę patvirtina. (plačiau žr. Chrysochoou, 2004, p. 12 - 14). Phalet ir Schoenpflug (2001) tyrimai parodė, kad tėvų motyvacija perduoti vaikams savą kultūrą yra silpnesnė gyvenant visuomenėse, kuriose jie jaučiasi socialiai saugūs, yra ginamos jų teisės ir prieinama socialinė pagalba (pvz., Olandijoje). Priimančios visuomenės atvirumo suvokimas daro įtaką migrantų akultūracijos strategijoms per vertybių perdavimo procesą. Taip pat nustatyta, kad yra tiesioginis ryšys tarp tėvų-imigrantų išsilavinimo ir kalbos išlaikymo. Kuo labiau išsilavinę tėvai, tuo didesnė tikimybė, kad jie stengsis vaikams perduoti gimtąją kalbą. Kiti akultūraciją lemiantys faktoriai – kultūrinės grupės migracijos istorija, jos statusas priimančiosios visuomenės socialinėje struktūroje ir santykių su dominuojančia grupe istorija.

Įdomią mintį savo straipsnyje „Tapatumas ir savimonė: jungtis tarp psichologijos ir sociologijos“ išsakė V. Legkauskas (2000). Jis palygino tautinės mažumos tautiškumo išsaugojimo ir perdavimo strategijas esant skirtingoms dominuojančios tautinės grupės nuostatoms į mažumas:

mažuma labiausiai priešinsis asimiliacijai ir saugos savo tautinę tapatybę / savimone tada, kai dominuojanti kultūra skatins diskriminavimą ir smurtinę asimiliaciją. Dėl to dominuojanti kultūra mažumos narių yra suvokiama kaip priešiška, nuvertinanti mažumą ir jos nesuprantanti. Tokioje situacijoje mažumos narių savimone paaštrėja, nes padidėja vidinio bendradarbiavimo poreikis ir bandraprasmiškumas. Mažumos narys savo mažumos grupę suvokia kaip vienintelę grupę, kuri gali patenkinti jo priklausomybės poreikį.

Tačiau jei dominuojanti kultūra mažumos narių nediskriminuoja, nesielgia jų atžvilgiu priešiška ir stengiasi jiems suteikti (pvz., pasitelkdama švietimą) bendravimo priemones, kurios padėtų efektyviai funkcionuoti dominuojančioje kultūroje sukuriant pakankamą bendraprasmiškumą su kitais jos nariais ir patenkinti savo poreikiu, mažumos narių suvokime dominuojanti kultūra imama suvokti kaip „mes“. [...] Esant tokioms sąlygoms mažuma nekonfliktiškai asimiliuojasi.

Sekdamas šia idėja autorius prisimena lietuviškumo saugojimo pastangas Sovietų sąjungoje ir svarsto, koks likimas laukia lietuvių tautos kolektyvinio tautinio identiteto svetingoje Europos sąjungos kultūrinėje erdvėje.

1.4. Tautiškumo ugdymas bei saviugda

1.4.1. Tautiškumo ugdymas

Aptarus, kas yra tautiškumas ir koks teoriškai yra individualaus tautinio identiteto turinys, galima pereiti ir prie tautiškumo ugdymo reiškinių nagrinėjimo.

Tautiškumo klausimus Lietuvoje pirmieji dar pirmosios Lietuvos Respublikos laikais (XX a. pirmoje pusėje) nagrinėjo lietuvių filosofai A. Maceina, S. Šalkauskis, Vydūnas.

A. Maceina, tautiškumui ir tautiniam ugdymui skyręs didelį dėmesį, tiesioginiu tautinio auklėjimo tikslu laikė *pilnutinę tautinę individualybę, kaip integralinę pilnutinio žmogiškumo dalį* (Maceina, 1991, p. 98). Jis skyrė tris specialius tokio auklėjimo tikslus pagal *tautinės individualybės* (kitaip - tautinio identiteto) struktūrines dalis: *tautiškumą, patriotizmą ir nacionalinius nusiteikimus*.

Pasak lietuvių pedagogikos klasiko S. Šalkauskio (1991, p. 148), tautinis auklėjimas susideda iš šių komponentų:

- a) tautiškumo kaip priešingybės kosmopolitizmui;
- b) tautos kalbos, literatūros, meno;

c) tautos praeities ir dabarties;

d) tautos kultūrinių tradicijų.

Daugumoje bibliografinių šaltinių pripažįstamos panašios tautiškumo ugdymo priemonės: gimtoji kalba, tautosaka, tradicijos, šventės, tautinė literatūra, istorija, fizinis lavinimas (Dirgėlienė, 2001, p. 22)

Vėliau tautinio ugdymo idėjos buvo priverstinai pakeistos sovietinėmis vertybėmis ir tarybinio žmogaus ugdymo siekiais. Tautiškumo ugdymas prisimintas tik Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę 1990 m. Tačiau tuomet sukurtos tautinės mokyklos koncepcijos įgyvendinimas praktikoje neįgavo pagreičio ir palaipsniui išblėso.

Šiandieniniame pasaulyje, kuriame vis daugiau kalbama apie globalizaciją, pavojų tautinėms valstybėms, kultūrų niveliaciją, tautinio ugdymo klausimas darosi vis aktualesnis. Savaime suprantama, kad „įsivaizduojama“ bendruomenė, susibūrusi draugėn tautinės kultūros pagrindu, galės išlikti tik reprodukuodama tuos tautinės kultūros bruožus, savybes, vertybes, normas, tradicijas ir kt. kultūros elementus, kurie ją ir apjungia. Kad bendruomenė kaip junginys toliau gyvuotų ir kiekvienas jos narys jaustų ryšį su sava tautine bendrija, reikalingas pirmiausiai aiškus kolektyvinis-tautinis identitetas, kuriuo kaip pavydžiu galėtu sekti kiekvienas tautietis.

Reikšmingą vaidmenį kolektyvinio tautinio identiteto „išgryninimo“ bei jo sklaidos visuomenėje eigai atlieka jaunosios kartos ugdymas ir švietimas.

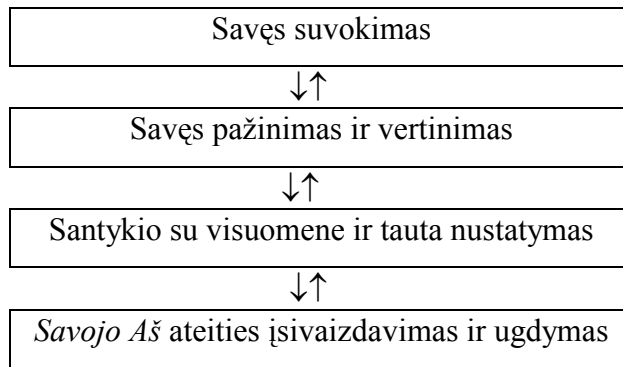
1.4.2. Tautinė saviugda

Saviugda. Psichologinėje bei pedagoginėje literatūroje (Spurga, 1999; Baublienė, 2003; Bitinas, 2004, Rajeckas, 2004) gausu terminų, kuriais yra apibūdinamas asmens savęs tobulinimo, ugdymo (*saviugdos*) fenomenas:

- Saviukla (sąmoningas savęs keitimas)
- Savišvieta ir savilava (savarankiškas protinis ir fizinis lavinimasis)
- Savistaba, savianalizė, savikontrolė, savireguliacija, saviaktualizacija, saviraiška, savikritika, savęs lyginimas su kitais, savirealizacija ir kt.

Pagrindine saviugdos prielaida paprastai įvardijamas savęs pažinimas (Spurga, 1999, p. 10; ir kt.) ir noras bei gebėjimas keisti save (Bitinas, 2004, p. 96 – 97; ir kt.).

V. Spurga (1999, p.11), pabrėždamas tamprų ryšį tarp savivokos ir saviugdos, pateikia tokią jį vaizduojančią schemą:

B. Bitinas (2000, p. 88) taip pat kalba apie sėkmingos socializacijos išdavą – *individualizaciją* – kuri rodo, kad individas formuojasi ir tobulina savąjį *Aš*, savo vidines esmingąsias galias, ankstesniųjų kartų patirtį transformuoja į individualiąją patirtį.

Tautinė saviugda. Pasak B. Bitino (2004, p. 96), saviugdą raiškiai didžiausią reikšmę turi skirtumas tarp *idealių Aš* (nuomonė, koku žmogumi norėtų tapti) ir *realių Aš* (nuomonė apie save dabartiniu metu). Perkeltą šią B. Bitino mintį į tautinės saviugdą nagrinėjimo plotmę, galime formuluoti hipotezę, kad emigrantas, vertinantis kilmės tautinį identitetą (t.y. toks, kurio *idealius Aš* pasižymi visais subjektyviai suvokiamo lietuviškumo bruožais), bus linkęs į *tautinę saviugdą* (t.y. sieks pats keisti / ugdyti savo *realų Aš* taip, kad jis išlaikytų arba įgytų minėtus bruožus).

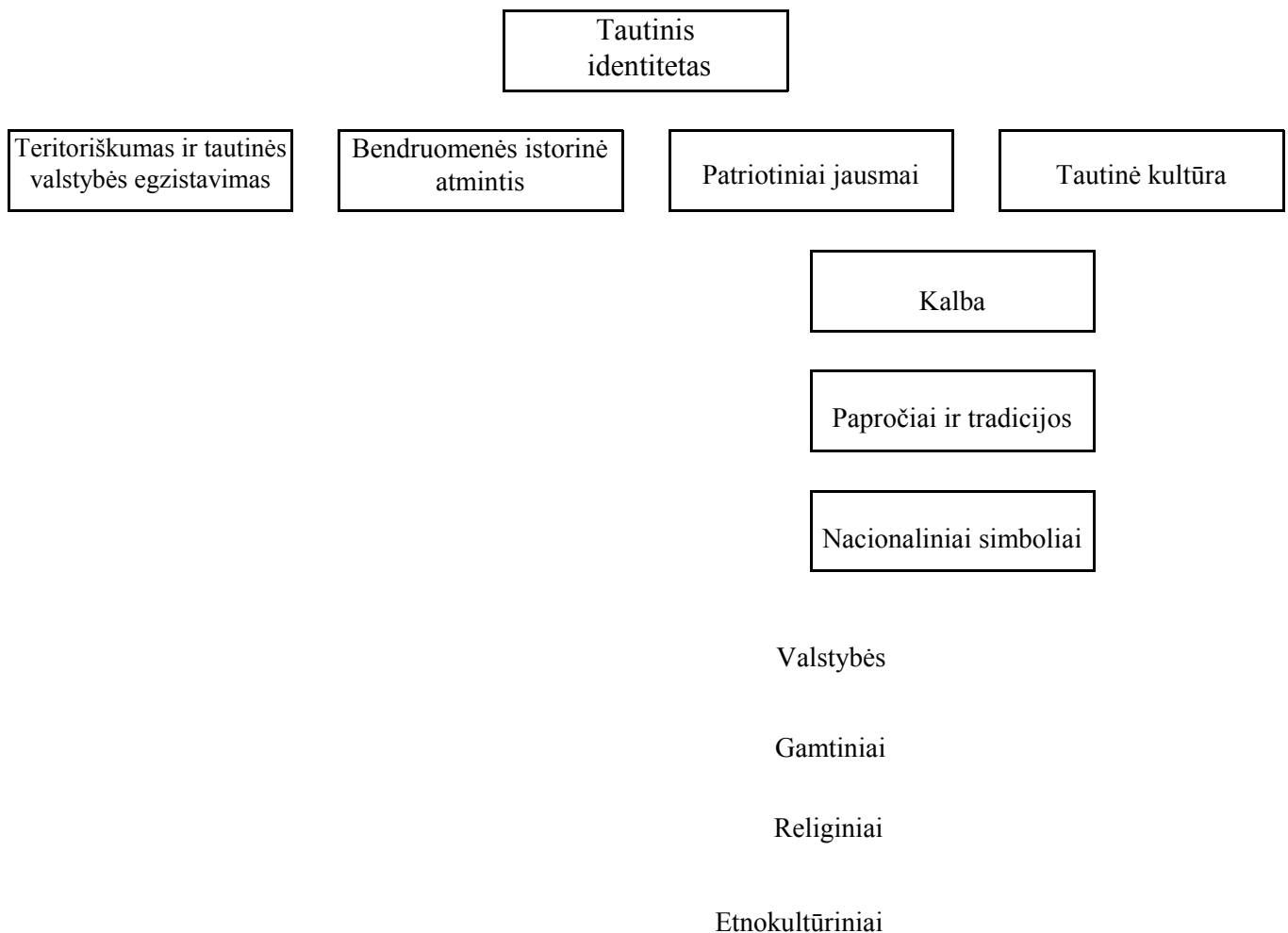
Savo tautinį identitetą aiškiai suvokianti ir teigiamai jį vertinanti asmenybė paprastai nori pratęsti savo tautiškumą, perduoti jį ateities kartoms. Savo priklausymą tam tikrai tautiniu pagrindu susibūrusiai bendruomenei tėvai savo vaikams stengiasi įdiegti kaip vertybę. Tam pasitelkiamas formalus ar neformalus tautinis švietimas, ugdymas. Tautiškumo perdavimui reikalinga, kad tėvai įskiepytų savo vaikams tuos tautinio identiteto aspektus, kuriuos jie patys laiko svarbiausiais, bendriausiais tos tautinės bendruomenės bruožais: vaikai mokomi (tėvų) gimtosios kalbos, tikėjimo, tautinių papročių bei tradicijų, folkloro, istorijos pažinimo, jiems sudaromos sąlygos per literatūrą, žiniasklaidą ar kitais būdais pažinti tautinę kultūrą, ją suprasti ir įsisavinti.

2. LIETUVIŲ IŠEIVIŲ TAUTINIS IDENTITETAS IR JO SAVIUGDA: TYRIMO REZULTATAI

2.1. Tyrimo organizavimas ir metodai

Pagal teorinį tautinio identiteto modelį buvo parengtas empirinio lietuvių išeivių tautiškumo tyrimo instrumentas – pusiau standartizuota anoniminė anketa (anketą žr. <http://www.socialiniaiityrimai.lt/anketa.php> arba prieduose).

Apibendrinus mokslinėje literatūroje pateikiamus tautinio identiteto struktūros siūlymus buvo sudarytas toks tautinio identiteto modelis:

Demografiniams duomenims surinkti anketoje buvo skirtas pirmasis diagnostinis blokas. Jame pateikta 19 klausimų (12 uždaro tipo – respondentai renkasi vieną iš pateiktų atsakymų variantų; 5 atviro tipo – respondentai įrašo savo atsakymą; 2 pusiau atviro tipo – respondentai galėjo rinkti pateiktus atsakymo variantus ir / arba įrašyti savo atsakymą.) Atvirais klausimais buvo tiriama:

respondentų amžius anketos pildymo metu ir išvykimo iš Lietuvos metu; šalis, kurioje gyvena; buvęs darbo stažas Lietuvoje; auginamų nepilnamečių vaikų skaičius. Pusiaus atvirais klausimais buvo bandoma išsiaiškinti šeiminei padėti bei darbinį užimtumą. Uždari klausimai buvo skirti sužinoti: lytį, išsilavinimą, buvusią gyvenamą vietą Lietuvoje bei dabartinę gyvenamą vietą (didmiestis, miestelis, kaimas), emigracijos planus (kokiam laikui išvyko, ar planuoja grįžti), ar turi vaikų, sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tautinė priklausomybė, užimamas socialinis – profesinis statusas, gebėjimas kalbėti šalis, kurioje gyvena, kalba, turimos galimybės / noras bendrauti su lietuvių bendruomene užsienyje, užsienyje patiriamos problemos dėl tautybės.

Antrasis diagnostinis blokas buvo skirtas tautinio identiteto požymių raiškai tirti. Respondentams buvo pateikta 19 dvigubų (viena žyminti Lietuvos, kita – vietinės šalies tautiškumo požymius) ranginių skalių, kur atsakymą galima buvo pasirinkti tokia diapazone: *Nesvarbu, Lyg ir nesvarbu, Lyg ir svarbu, Labai svarbu*.

Teritoriškumo bei tautinės valstybės egzistavimo svarbai identifikuoti buvo skirtos 6 skalės: tiriamųjų buvo klausama, ar jiems svarbūs šalies saugumas, stabili politinė situacija šalyje, nedaloma vientisa šalies teritorija, pilietybės turėjimas, dalyvavimas rinkimuose bei kasdieniai įvykiai, aktualijos šalyje.

Bendruomenės istorinės atminties reikšmę išeiviams buvo tiriama pateikiant atitinkamą skalę, kurioje respondentai buvo prašomi pažymėti, ar jiems svarbu yra žinoti valstybės istoriją.

Patriotiniai jausmai – atitinkamai klausiant, kiek svarbus patriotiškumas / meilė šaliai.

Kalbos kaip reikšmingo tautinės kultūros komponento svarbą išeivių tautiškumui buvo bandoma nustatyti pateikiant skales su klausimu, ar respondentams svarbu mokėti laisvai kalbėti bei taisyklingai rašyti lietuviškai / vietinės šalies kalba.

Atitinkami klausimai (Ar svarbūs šalies papročiai ir tradicijos? bei Ar svarbu švęsti tautines šventes?) buvo pasitelkti siekiant išsiaiškinti *papročių ir tradicijų* kaip tautinės kultūros sudedamųjų dalių svarbą išeivių tautinio identiteto subjektyviam konstravimui.

Galiausiai 6 skalės buvo skirtos *nacionalinių simbolių* svarbos tyrimui: *valstybės* (vėliavos ir himno), *gamtinių* (gamta), *religinių* (religija) ir *etnokultūrinių* (folkloras bei nacionalinių patiekalų gaminimas).

Lietuvių išeivių *tautinės saviugdės* tyrinėjimui buvo sukurtas atskiras diagnostinis anketos blokas su 18 ranginių skalių (galimi atsakymų variantai: *Visai nesistengiu, Lyg ir nesistengiu, Neturiu galimybės, Lyg ir stengiuosi, Labai stengiuosi*). Jose buvo pateikiami klausimai skirti išsiaiškinti ar išeiviai, gyvendami užsienyje, stengiasi puoselėti savo tautiškumą, išlaikyti (įgyti) asmenybės savybes, kurios rodo tautinio identiteto konstravimą sąmoningoje veikloje. Klausimai

buvo orientuoti dviem kryptimis: nustatyti pastangas dedamas lietuviškumui išsaugoti ir naujajai (vietinė šalies) kultūrai priimti.

Norą ne tik patiems išlaikyti savo tautinį tapatumą, bet ir rūpestį dėl *tautinio tęstinumo* ateityje buvo bandoma iširti atskiru anketos bloku – 9 ranginėmis skalėmis (atsakymai *Nesvarbu, Lyg ir nesvarbu, Lyg ir svarbu, Labai svarbu*). Buvo siekiama išsiaiškinti kaip išeiviai stengiasi (stengtūsi, jei turėtų savo vaikų) perduoti jiems savo tautinę kultūrinę patirtį, ar sudarytų sąlygas jiems pažinti / suprasti lietuvišką kultūrą, ar stengtūsi įskiepyti lietuvišką tautinį mentalitetą (tautinei grupei būdingą galvosena, mąstymo, suvokimo būdą).

Anketos pabaigoje respondentams buvo pateikti du atviro tipo klausimai (Ko mes dar nepaklausėme anketoje apie tai, ar Jūs siekiate išsaugoti lietuviškumą, kokiais būdais tai darote?; Kaip Jūs manote, kas labiausiai padeda, o kas labiausiai trukdo išsaugoti lietuviškumą gyvenant užsienyje?). Taip pat visą anketą užpildę bei pageidaujantys elektroniniu paštu gauti apibendrintus tyrimo rezultatus buvo raginami pateikti savo kontaktinį el. pašto adresą.

Siekiant apklausti kuo daugiau užsienyje nuolat gyvenančių lietuvių, anketa buvo įdėta į tinklalapį www.socialiniaiityrimai.lt. Nuoroda į anketos internetinį puslapį buvo platinama asmeniniais kontaktais bei per lietuvių bendruomenių užsienio šalyse atstovus, kurių elektroninio pašto adresai skalbiami Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės, tinklalapyje (www.tmid.lt). Respondentų buvo prašoma užpildyti anketą ir persiųsti jos nuorodą kitiems jų pažįstamiems išeiviams. Tyrimo duomenys buvo renkami 2007 m. kovo pradžioje – balandžio pradžioje.

Tyrimo duomenys apdorojami kompiuterine programa SPSS.11 (Statistical Package for the Social Sciences). Tyrimo metu surinktiems duomenims apdoroti ir analizuoti buvo taikyti šie statistiniai duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika, faktorinė, koreliacinė ir klasterinė analizė.

Anketinė apklausa. Apklauskos būdu tiriamos nuostatos, nuomonės žinios (Merkys, 1995). Anketomis atskleidžiamos socialinių ir pedagoginių reiškinių tendencijos. Anketa skiriama heterogeninių duomenų rinkimui: kiekvienas jos klausimas nusako tam tikrą tiriamos problemos aspektą. (Bitinas, 2006, p. 252). Planuojant tyrimą buvo parengta anketa, sudaryta iš penkių diagnostinių blokų: demografinio (20 klausimų), tautinio identiteto (38 ranginės skalės), tautinės saviugdos (18 ranginių skalių), tautinio tęstinumo nuostatų (9 ranginės skalės) bei dviejų atviro tipo klausimų. Anketos pabaigoje, visą anketą užpildę respondentai, pageidaujantys gauti apibendrintus tyrimo rezultatus, galėjo įrašyti savo kontaktinį elektroninio pašto adresą.

Taikytų statistinės analizės metodų apibrėžtis ir tikslingumas. Tyrimo metu surinktiems duomenims apdoroti ir sisteminti buvo naudoti šie statistinės analizės metodai:

Aprašomoji statistika. Tai duomenų sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodai, leidžiantys daryti pagrįstas išvadas apie nagrinėjamas savybes (Čekanavičius, Murauskas, 2000). Aprašomosios statistikos pagrindu atliekamas pirminis kiekybinis duomenų apdorojimas, parengiama bazė išsamesniems skaičiavimams (Merkys, 1995, p.36). Buvo skaičiuojami kintamųjų procentai (dažniai), norint nustatyti kiekvienos reikšmės pasikartojimo dažnį; padėties charakteristikos (vidurkiai); standartinis nuokrypis, kuris parodo vidutinę duomenų sklaidą apie vidurkį.

Koreliacinė analizė. Tai statistinių ryšių tarp požymių tyrimo instrumentas. Statistinis ryšys tarp požymių išreiškiamas specialiu rodikliu – koreliacijos koeficientu. Koreliacinė analizė parengia bazę kitiems svarbiems metodams (pvz., faktorinei analizei) panaudoti. Jos dėka grindžiamas matavimų validumas, reliabilumas, objektyvumas (Merkys, 1995, p. 38).

Faktorinė analizė. Tai daugiamatis statistinis metodas (nagrinėja daugelio priklausomųjų ir nepriklausomųjų kintamųjų sąveiką), padedantis didelio skaičiaus kintamųjų tarpusavio koreliacijas paaiškinti tam tikrų bendrųjų faktorių įtaka. Faktorinės analizės tikslas – minimaliai prarandant informacijos pakeisti stebimą reiškinį charakterizuojančių požymių aibę kelių faktorių rinkiniu (Čekanavičius, Murauskas, 2000). Šis metodas leidžia „įvairius kintamuosius jų tarpusavio koreliacijos pagrindu klasifikuoti į tarpusavyje nesusijusias grupes“ (Merkys, 1995, p. 40).

Klasterinė analizė. Tai metodas skirtas identifikuoti homogenines objektų arba stebėjimų grupes (klasterius) — objektai pagal būdingus požymius suskirstomi taip, kad skirtumai klasterių viduje būtų kuo mažesni, o tarp klasterių — kuo didesni (Čekanavičius, Murauskas, 2000).

χ^2 (Chi – Square) kriterijus. Tai kriterijus, kuris padeda išsiaiškinti, ar stebimi kintamieji yra priklausomi ar nepriklausomi (Čekanavičius, Murauskas, 2000). Hipotezė apie požymių nepriklausomumą atmetama, kai reikšmingumo lygmuo $p \leq 0,05$.

2.2. Tyrimo imties charakteristika

Tiriamųjų atranka buvo vykdoma tikslingai platinant anketos tinklalapio nuorodą. Potencialūs respondentai buvo prašomi užpildyti tinklalapyje esančią anketą bei persiųsti jos nuorodą kitiems jų pažįstamiems išeiviams. Tyrime buvo kviečiami dalyvauti Lietuvoje gimę ir auge, bet

pastaruoju metu užsienyje nuolat gyvenantys(-čios) lietuviai(-ės). Tyrimas buvo orientuotas į paskutiniosios emigracijos bangos išeivius, t.y. išvykusius po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais.

Tyrimo imtį sudarė **583 respondentai**. Buvo tiriami šie demografiniai požymiai:

a) *„Paso“ duomenys:*

1. Tiriamųjų amžius;
2. Tiriamųjų lytis;

b) *Išsilavinimas;*

c) *Šeimninė padėtis:*

1. Gyvenantys su sutuoktiniu (-e) ar partneriu (-e);
2. Gyvenantys vieni;
3. Gyvenantys su asmenimis, kurie nėra jų artimieji;
4. Gyvenantys su vaiku(-ais);
5. Gyvenantys su šeima, artimaisiais, giminėmis;
6. Turintys/ neturintys vaikų;
7. Nepilnamečių vaikų skaičius;

d) *Gyvenamoji vieta:*

1. Buvusi gyvenamoji vieta Lietuvoje;
2. Dabartinė gyvenamoji vieta;

e) *Profesinė veikla:*

1. Darbo stažas Lietuvoje;
2. Dirbantys nuolatinį darbą;
3. Dirbantys laikinus darbus;
4. Nedirbantys;
5. Besimokantys;
6. Kiti variantai (laikiniai nedirba, užsiima verslu ir pan.);
7. Socialinis-profesinis statusas;

f) *Emigravimas:*

1. Kokiam laikui išvyko į užsienį?
2. Ar planuoja grįžti pastoviai gyventi į Lietuvą?
3. Kiek laiko jau gyvena užsienyje?

4. Kokio amžiaus išvyko?
5. Kokioje šalyje dabar gyvena?
6. Ar gyvenant užsienyje kyla sunkumų dėl tautybės?
7. Sutuoktinio(-ės)/partnerio(-ės) tautybė;
8. Ar turi galimybę dalyvauti lietuvių bendruomenės veikloje?
9. Ar kalba vietine kalba?

Surinktų demografinių duomenų analizė.

Lytis. Buvo apklaustos 408 moterys ir 172 vyrai (3 lyties nenurodė).

Amžius. Respondentų amžius svyravo nuo 11 iki 60 metų. Didžioji dalis apklaustųjų – jauni išėiviai: tik penktadalis (20,8 proc.) respondentų yra vyresni nei 34 metų amžiaus. Sisteminant tyrimo duomenis buvo išskirtos trys maždaug panašios apimties tiriamųjų amžiaus grupės:

- **Jaunimas (11- 26 m.);** N = 184
- **Subrendęs jaunimas (27 – 32 m.);** N = 218
- **Vyresnieji (vyresni nei 33 m.);** N = 181

Detalų respondentų pasiskirstymą pagal amžių žr. 2 lentelėje prieduose.

Išsilavinimas. Pusė (49 proc.) anketą užpildžiusių išėivių yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, 17,8 proc. – vidurinį, 19,2 proc. – aukštesnįjį, o 13,4 proc. – turi mokslo laipsnį.

Šeiminė padėtis. Siekiant išsiaiškinti respondentų šeimines padėtis, buvo pateiktas klausimas su 5 atsakymų variantais, iš kurių buvo galima pažymėti vieną ar daugiau. Penktasis atsakymas buvo atviras, tai yra, respondentai galėjo įrašyti savo atsakymo variantą. Visi šį atsakymo variantą pasirinkusieji patikslino, kad gyvena su jiems artimais žmonėmis: tėvais (8 respondentai), šeima (4 respondentai), mama (taip pat 4), broliu ar seserim (5 respondentai), giminaičiu (1 respondentas), artimaisiais (taip pat 1). Atsakymų į šeimines padėties klausimą procentai ir dažniai pateikiami 2 lentelėje.

Išėivių šeimines padėtis

2 lentelė

Požymis	Proc.	N
Gyvena su sutuoktiniu(-e) arba partneriu(-e)	69,5	405
Gyvena vienas(-a)	16,6	97
Gyvena su vaiku(-ais)	15,4	90

Gyvena su asmenimis, kurie nėra jų artimieji	9,3	54
Gyvena su šeimos nariais, giminėmis, artimaisiais	4,5	26

Iš lentelės matyti, kad didžioji dauguma respondentų (69,5 proc., N = 405) gyvena oficialioje ar neoficialioje santuokoje, t.y. su sutuoktiniu(-e) ar partneriu(-e). Iš jų 70 (17,3 proc.) taip pat gyvena ir su vaiku(-ais). Dvigubai daugiau apklaustųjų (N = 54) gyvena su asmenimis, kurie nėra jų artimieji, nei su artimaisiais ar šeimos nariais (N = 26). Maždaug kas šeštas respondentas atsakė, kad gyvena vienas(-a).

Į klausimą „*Ar turite vaikų?*“ teigiamai atsakė 37 proc. apklaustųjų, 60,5 proc. atsakė neigiamai. Devyni respondentai pasirinko atsakymo variantą „*Taip, bet jie gyvena Lietuvoje*“. 95 proc. respondentų, turinčių vaikus, nurodė, kad jų vaikai yra nepilnamečiai.

Gyvenamoji vieta. *Buvusi gyvenamoji vieta Lietuvoje:* 81 procentas apklaustųjų (N = 472), prieš išvykdami gyventi į užsienį, gyveno viename iš Lietuvos apskričių centrų - Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Marijampolėje, Tauragėje, Telšiuose, Utenoje arba Alytuje. Rajono centre gyveno 10,6 proc., o miestelyje ar kaime – 8,1 proc. respondentų. *Dabartinė gyvenamoji vieta:* dideliame mieste teigia gyvenantys 62,3 proc., vidutinio dydžio mieste – 28,3 proc., o kaimo tipo gyvenvietėje – 9,4 proc. apklaustųjų.

Profesinė veikla. *Darbo stažas Lietuvoje.* Detalų darbo stažo dažnių ir procentų pasiskirstymą žr. 3 lentelėje prieduose. Sisteminant tyrimo metu surinktus duomenis buvo išskirtos trys panašios apimties respondentų grupės pagal darbo stažą Lietuvoje:

- **0 – 0,5 m.** (N = 160)
- **1- 4,5 m.** (N = 210)
- **Daugiau nei 5 m.** (N = 190)

Kaip matome iš rezultatų, beveik trečdalis išvykusiųjų neturėjo jokios patirties darbo rinkoje arba jos turėjo minimaliai (iki vienerių metų).

Dabartinė profesinė veikla buvo tiriama klausimu su penkiais atsakymų variantais, iš kurių buvo galima pažymėti vieną ar daugiau. Paskutinis atsakymo variantas vėlgi buvo atviras. Didžioji dalis respondentų (69,1 proc.), kaip parodė tyrimas, dirba nuolatinį darbą, 25 proc. mokosi (iš jų daugiau nei pusė dirba laikinus ar nuolatinius darbus), 9,9 proc. dirba laikinus darbus, 5,7 proc. nedirba, o 5,5 proc. (N = 29) įrašė kitokius variantus. Iš jų 16 augina vaiką(-us), 9 užsiima verslu, 2 dirba mokslinį darbą / užsiima kūryba, 1 – stažuojasi, 1 yra pensijoje. Smulkiau žr. 3 lentelėje.

3 lentelė

Išsiviečių profesinė veikla

Požymis	Proc.	N
Dirba nuolatinį darbą	69,1	403
Mokosi	25,4	148
Dirba laikinus darbus	9,9	58
Nedirba	5,7	33
Kita	5,5	32

Socialinis-profesinis išsiviečių statusas buvo tiriamas klausimu su 5 atsakymų variantais. Rezultatai atskleidė, kad beveik du trečdaliai (59,9 proc.) respondentų darbe priima didžiąją dalį arba nemažai sprendimų.

Emigravimas. Į klausimą „*kokiam laikui išvykote?*“ pusė respondentų (52,5 proc.) pasirinko atsakymą „*Ilgam*“, trečdalis pasirinko „*Visam*“, 12 proc. – „*Trumpam*“. Tai parodo, kad didžioji dalis apklaustųjų turi aiškią nuostatą ilgam ar visam likti gyventi užsienyje. Tačiau tiriant nuostatą grįžti atgal į tėvynę klausimu „*Ar planuojate grįžti pastoviai gyventi į Lietuvą?*“, jau beveik du trečdaliai respondentų (65,9 proc.) atsakė „*galbūt*“, neatmesdami tokios galimybės. 18 proc. respondentų į šį klausimą atsakė teigiamai, 14,8 proc. pasirinko atsakymą „*niekada*“. Atsakymai į

klausimą „*Kiek laiko jau gyvenate užsienyje?*“ atskleidė, kad ilgiau nei septynerius metus užsienyje gyvena kas trečias apklaustasis. Beveik 40 proc. respondentų nurodė gyvenantys užsienyje iki 4 metų, t.y. jie išvyko iš šalies po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą. Sisteminant duomenis buvo išskirtos trys grupės respondentų pagal gyvenimo užsienyje trukmę:

- **0 – 3 m.** (38,9 proc., N = 227)
- **4 – 6 m.** (28,1 proc., N = 164)
- **Ilgiau nei 7 m.** (31,7 proc., N = 185)

Detalų atsakymų į šį klausimą dažnių ir procentų pasiskirstymą žr. lentelėje priede Dazniu_lenteles.

Respondentų amžius išvykimo nuolat gyventi į užsienį metu svyruoja nuo 5 iki 54 metų, tačiau keturi penktadaliai (79,5 proc.) jų šalį paliko būdami 18 – 30 metų amžiaus; iš jų beveik 30 proc. – būdami 22 – 24 m. Detaliau žr. lentelėje priede Dazniu_lenteles. Apdorojant tyrimo duomenis atsakymų į klausimą „*Kokio amžiaus išvykote iš šalies?*“ pagrindu respondentai buvo suskirstyti į tris maždaug vienodo dydžio grupes:

- **5 – 21 m.** (28,5 proc., N = 166)
- **22 – 25 m.** (36 proc., N = 210)
- **26 m. ir vyresni** (34,3 proc., 200)

Atsakydami į klausimą „*Kokioje šalyje dabar gyvenate?*“, respondentai paminėjo 33 skirtingas pasaulio valstybes. Daugiausia apklaustųjų lietuvių gyvena Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Detalų respondentų gyvenamųjų šalių dažnių bei procentų pasiskirstymą žr. 4 lentelėje prieduose. Apdorojant duomenis respondentai buvo suskirstyti į septynias grupes pagal gyvenamas šalis (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Šalys, kuriose respondentai gyvena

ŠALYS	Proc.	N
JAV ir Kanada	12,9	75
Didžioji Britanija	12,7	74
Airija	12,7	74
Šiaurės Europos šalys (<i>Švedija, Norvegija, Danija, Islandija, Suomija</i>)	21,3	124

Kitos Vakarų Europos šalys (<i>Vokietija, Austrija, Šveicarija, Ispanija, Italija, Graikija, Portugalija</i>)	17,7	103
Prancūzija ir Beneliuksas (<i>Prancūzija, Olandija, Belgija, Liuksemburgas</i>)	15,8	92
Kitos šalys (<i>Japonija, Australija, Lenkija, Ukraina, Estija, Turkija, Čekija, Brazilija, JAE, Naujoji Zelandija, Rumunija, Gruzija, Rusija</i>)	7,0	41

Atsakydami į klausimą „*Ar ten, kur gyvenate, kyla sunkumų dėl tautybės?*“, trys ketvirtadaliai (75,6 proc.) apklaustųjų pasirinko atsakymą „*Ne*“, 23 proc. atsakė „*Kartais*“ ir tik 1,4 proc. – „*Taip*“.

Tiriant respondentų partnerio(-ės)/sutuoktinio(-ės) tautinę priklausomybę paaiškėjo, kad beveik 40 proc. apklaustųjų partneris(-ė)/sutuoktinis(-ė) yra lietuviai(-ės), o 28 proc. – vietinis(-ė), t.y. iš tos šalies, kurioje respondentas(-ė) gyvena.

Beveik du trečdaliai (61,2 proc.) apklaustųjų nurodė, kad netoli vietovės, kurioje jie dabar gyvena, yra susikūrusi lietuvių bendruomenė; 20,4 proc. atsakė, kad bendruomenės nėra; 17,3 – kad bendruomenė yra, bet su ja nebendrauja.

Didžioji dalis respondentų – net 81,8 proc. – atsakė, kad jie kalba vietinės šalies kalba. 14 proc. apklaustųjų į minėtą klausimą atsakė „*šiek tiek - bendravimui užtenka*“. Dėl kalbos nemokėjimo sunkumų bendraujant išskyla tik dviems apklaustiesiems.

2.3. Tyrimo duomenų validavimas, išievių tautinio identiteto struktūros identifikavimas

Tyrimo duomenų validavimui (tinkamumui nustatyti) buvo taikyta eksploracinė faktorinė analizė (Alfa metodas, Varimax rotacija). Duomenų priklausomųjų ir nepriklausomųjų kintamųjų sąveikai ištirti panaudota faktorinė analizė. Kaip jau minėta anksčiau, faktorinės analizės tikslas – minimaliai prarandant informacijos pakeisti stebimą reiškinį charakterizuojančių požymių aibę kelių faktorių rinkiniu (Čekanavičius, Murauskas, 2000). Tyrimo duomenų reliabilumo analizė rodo jų patikimumą.

Tyrimo duomenų faktorinė analizė atskleidė, kad lietuvių išievių tautinio (*kilmės - lietuviško ir naujos kultūros*) identiteto struktūra (faktorinis modelis) yra vienoda (žr. 5 ir 6 lenteles). Pagal išievių atsakymus į klausimus apie tautiškumą, galima identifikuoti tokius lietuvių išievių tautinio identiteto struktūros elementus:

1. *Patriotiškumas:* šis faktorius apjungia požymius, rodančius respondentų *emocinį ryšį* su tautine-kultūrine bendruomene (lietuvių ar vietinės šalies).

Pabrėžiama meilės tėvynei / šaliai, kurioje gyvena, svarba, akcentuojami nacionaliniai simboliai – vėliava, himnas, gamta, folkloras, religija, nacionalinių patiekalų gaminimas – t.y. atributai, simboliškai jungiantys tautinę bendruomenę į vieną kultūrinį vienetą. Taip pat šiam faktoriui priskiriamas tradicijų bei papročių laikymasis, tautinių švenčių šventimas.

2. **Politiškumas:** Požymiai, atskleidžiantys respondentų kaip *nacionalinės valstybės piliečių (narių)* saitus (su tėvyne arba šalimi, kurioje gyvena). Teritoriškumą / tautinės valstybės egzistavimą atstovaujantys simboliai (šalies saugumas, vientisa, nedaloma šalies teritorija), politinio dalyvavimo požymiai (stabili politinė situacija šalyje, dalyvavimas rinkimuose, kasdieniai įvykiai, aktualijos), istorijos žinojimas (bendros garbingos istorinės praeities saitas).

3. **Kalba:** atsiskleidžia kalbos kaip nacionalinio simbolio svarba ir gebėjimo ją vartoti (laisvai kalbėti bei taisyklingai rašyti) reikšmė.

5 lentelė

Išsiviečių tautinio (kilmės – lietuviško) identiteto struktūra (faktorinis modelis)*

Struktūriniai komponentai	L	%	r/itt	α	KMO	
PATRIOTIŠKUMAS (M = 3,13)						
Ar svarbu švęsti lietuvių tautines šventes?	,73	18,2	,68	,84	,91	
Ar svarbus Lietuvos himnas (Tautiška giesmė)?	,63		,68			
Ar svarbi Lietuvos vėliava?	,62		,68			
Ar svarbūs lietuviški papročiai ir tradicijos?	,57		,60			
Ar svarbi meilė Lietuvai?	,56		,63			
Ar svarbus lietuvių folkloras?	,52		,55			
Ar svarbu mokėti gaminti lietuviškus patiekalus?	,50		,43			
Ar svarbi lietuvių religija?	,48		,43			
Ar svarbi Lietuvos gamta?	,29		,32			
POLITIŠKUMAS (M = 3,42)						
Ar svarbi stabili politinė situacija Lietuvoje?	,68	14,2	,58	,80		
Ar svarbus Lietuvos saugumas?	,60		,59			
Ar svarbi vientisa, nedaloma Lietuvos teritorija?	,56		,60			
Ar svarbu dalyvauti Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose?	,51		,52			
Ar svarbu turėti Lietuvos pilietybę?	,43		,56			
Ar svarbu žinoti Lietuvos istoriją?	,41		,53			

Ar svarbūs kasdieniai įvykiai, aktualijos Lietuvoje?	,33		,46	
KALBA (M = 3,85)				
Ar svarbu mokėti laisvai kalbėti lietuviškai?	,67	11,3	,62	,74
Ar svarbu mokėti taisyklingai rašyti lietuviškai?	,66		,62	
Ar svarbi lietuvių kalba?	,58		,54	

Tiek šioje lentelėje, tiek ir vėliau pateikiamose lentelėse (13, 17 lentelėse), atskleidžiančiose tautinio identiteto, tautinės saviugdės bei tautinio tęstinumo nuostatų struktūrą, pateikiami statistiniai parametrai atitinka skalės validumo reikalavimus. Skalių psichometrinė kokybė priimtina.

6 lentelė

Išsiviečių tautinio (naujos kultūros) identiteto struktūra (faktorinis modelis)

Struktūriniai komponentai	L	%	r/itt	α	KMO	
PATRIOTIŠKUMAS (M = 2,53)						
Ar svarbu švęsti vietinės šalies tautines šventes?	,71	18,0	,62	,81	,86	
Ar svarbi vietinės šalies vėliava?	,66		,62			
Ar svarbus vietinės šalies himnas?	,63		,60			
Ar svarbus vietinės šalies folkloras?	,63		,53			
Ar svarbi meilė šaliai, kurioje gyvena?	,62		,57			
Ar svarbūs vietinės šalies papročiai ir tradicijos?	,59		,58			
Ar svarbu mokėti gaminti vietinės šalies patiekalus?	,44		,44			
Ar svarbi vietinės šalies religija?	,32		,30			
Ar svarbi vietinės šalies gamta?	,26		,28			
POLITIŠKUMAS (M = 3,15)						
Ar svarbi stabili politinė situacija šalyje, kurioje gyvena?	,67	9,7	,46	,72		
Ar svarbus šalies, kurioje gyvena, saugumas?	,59		,42			
Ar svarbi vientisa nedaloma vietinės šalies teritorija?	,49		,46			
Ar svarbūs kasdieniai įvykiai, aktualijos šalies, kurioje gyvena?	,48		,50			
Ar svarbu dalyvauti vietinės šalies rinkimuose?	,36		,51			
Ar svarbu turėti šalies, kurioje gyvena, pilietybę?	,27		,36			
Ar svarbu žinoti vietinės šalies istoriją?	,25		,42			
KALBA (M = 3,76)						
Ar svarbu mokėti laisvai kalbėti vietinės šalies kalba?	,79	10,5	,61	,73		
Ar svarbu mokėti taisyklingai rašyti vietinės šalies kalba?	,79		,64			
Ar svarbi vietinės šalies kalba?	,54		,48			

2.3.1. Išeivių tautinio (kilmės (LT*) ir naujosios kultūros (VT) identiteto struktūrinio komponento – patriotiškumo – raiška

7 lentelė

Patriotiškumo (LT) požymių raiška, proc.

Patriotiškumo (LT) požymiai	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbi Lietuvos gamta?	1,7	6,3	20,6	69,8
Ar svarbūs lietuviški papročiai ir tradicijos?	1,9	7,9	23,0	66,9
Ar svarbi Lietuvos vėliava?	10,3	9,1	18,5	61,7
Ar svarbi meilė Lietuvai?	7,5	13,9	22,8	55,1
Ar svarbus Lietuvos himnas (Tautiška giesmė)?	14,2	17,3	17,7	49,2
Ar svarbu švęsti lietuvių tautines šventes?	8,2	17,0	29,2	44,4
Ar svarbu mokėti gaminti lietuviškus patiekalus?	12,2	19,7	24,4	42,9
Ar svarbi lietuvių religija?	28,0	18,4	19,7	33,4
Ar svarbus lietuvių folkloras?	17,2	26,4	23,8	30,7

8 lentelė

Patriotiškumo (VT) požymių raiška, proc.

<i>Patriotiškumo (VT) požymiai</i>	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbi vietinės šalies gamta?	1,9	5,5	22,0	68,1
Ar svarbūs vietinės šalies papročiai ir tradicijos?	5,7	19,7	34,8	36,7
Ar svarbi vietinės šalies vėliava?	22,8	23,7	24,0	26,1
Ar svarbu mokėti gaminti vietinės šalies patiekalus?	23,7	32,8	19,9	20,9
Ar svarbu švęsti vietinės šalies tautines šventes?	19,4	31,2	28,5	18,2
Ar svarbi meilė šaliai, kurioje gyvena?	22,8	33,6	22,1	17,7
Ar svarbi vietinės šalies religija?	41,5	25,0	14,1	15,8
Ar svarbus vietinės šalies himnas?	39,8	28,6	13,2	13,9
Ar svarbus vietinės šalies folkloras?	32,4	34,6	18,2	11,7

Kaip matome 7 ir 8 lentelėse, svarbiausi tiek lietuviškojo-kilmės, tiek vietinio tautinio identiteto komponento – patriotiškumo – komponentai yra šalies gamta ir vėliava (nacionaliniai

simboliai) bei papročiai ir tradicijos. Tai požymiai, kuriuos kaip svarbius ar labai svarbius pažymėjo pusė ir daugiau respondentų. Gana įdomu, kad gamtos kaip nacionalinio simbolio svarba akcentuojama beveik visų apklaustųjų – jiems svarbi ir Lietuvos, ir vietinės šalies gamta. Lietuvos himnas (tautiška giesmė) svarbus arba labai svarbus 67 proc. apklaustųjų, o vietinės šalies himnui tokios didelės reikšmės neteikiama (atitinkamai 27 proc.). Mažiausiai svarbiu patriotiškumo požymius išėiviai laiko folklorą (tiek lietuviškas, tiek vietinės šalies folkloras atsidūrė patriotiškumo simbolių sąrašo gale). Religijai, kaip nacionaliniam simboliui taipogi neteikiama tiek daug reikšmės. Meilė tėvynei svarbi daugiau nei dviems trečdaliams (79 proc.) apklaustųjų, tuo tarpu meilė šaliai, kurioje gyvena – daugiau nei trečdaliui (40 proc.).

Šie duomenys patvirtina V. Čiubrinsko (2005a) JAV lietuvių bendruomenėse atliktų tautinio identiteto tyrinėjimų rezultatus: posovietinių metų lietuviai išėiviai, pasak autoriaus, svarbiausiu savo tautiškumo konstruktą laiko gimtąją kalbą, tuo tarpu folklorui, papročiams ir tradicijoms daugiau reikšmės teikia pokario išėivių karta (Dipukai).

„Asmeniškai man lietuviškumas tai tik kalba. [...] Tradicijos? Tradicijos susijusios su religija, o Kalėdos visur yra Kalėdos. Tautinių tradicijų reikšmė? Joninės? Jos ne tik LT, visi skandinavai, latviai švenčia. Užgavėnės irgi nėra grynai lietuviška tradicija. Lietuviški tradiciniai patiekalai mažai skiriasi nuo lenkiškų. Rumšiškų liaudies muziejus ir trobos mažai skiriasi nuo lenkų ar latvių panašaus tipo muziejų. Kultūra? Kuo lietuviška kultūra skiriasi nuo mūsų kaimyninių šalių? [...] Meilė šaliai kai nori gyventi toje šalyje ir kurti jos labui, grožiesi gamta, jautiesi saugus. [...]“; „Nešioju išisegęs Vyčio ženkliuką į marškinius ar švarką per valstybines šventes arba tada kada norisi“ (cit. iš respondentų atsakymų).

2.3.2. Išėivių tautinio (kilmės – lietuviško ir naujos kultūros) identiteto struktūrinio komponento – politiškumo – raiška

9 lentelė

Politiškumo (LT) požymių raiška, proc.

<i>Politiškumo požymiai (LT)</i>	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbus Lietuvos saugumas?	2,1	3,1	11,8	80,8
Ar svarbu turėti Lietuvos pilietybę?	5,3	5,1	12,2	76,2
Ar svarbi stabili politinė situacija Lietuvoje?	4,5	3,1	14,4	75,8
Ar svarbu žinoti Lietuvos istoriją?	1,4	7,2	22,1	67,6
Ar svarbi vientisa, nedaloma Lietuvos teritorija?	6,9	7,2	15,8	67,4
Ar svarbūs kasdieniai įvykiai, aktualijos Lietuvoje?	5,8	19,7	31,2	41,2
Ar svarbu dalyvauti Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose?	21,3	15,6	21,8	39,8

10 lentelė

Politiškumo (VT) požymių raiška, proc.

<i>Politiškumo požymiai (VT)</i>	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbus šalies, kurioje gyvena, saugumas?	2,1	3,1	11,8	80,8
Ar svarbi stabili politinė situacija šalyje, kurioje gyvena?	3,4	5,7	13,0	76,3
Ar svarbūs kasdieniai įvykiai, aktualijos šalies, kurioje gyvena?	2,1	13,7	28,1	54,4
Ar svarbi vientisa nedaloma vietinės šalies teritorija?	13,2	13,4	22,1	48,2
Ar svarbu žinoti vietinės šalies istoriją?	1,9	17,7	32,1	46,5
Ar svarbu turėti šalies, kurioje gyvena, pilietybę?	30,5	18,0	14,8	32,6
Ar svarbu dalyvauti vietinės šalies rinkimuose?	32,6	21,4	20,2	22,5

Analizuojant kito tautinio identiteto struktūrinio komponento – politiškumo - raišką atsiskleidė, kad svarbiausi lietuviškojo politiškumo požymiai yra du teritoriškumą / tautinės valstybės egzistavimą atstovaujantys simboliai (šalies saugumas bei stabili politinė situacija Lietuvoje), Lietuvos pilietybės turėjimas ir istorijos žinojimas. Atitinkamai vietinės šalies politiškumo požymių sąrašė rikiuojasi tie patys teritoriškumą / tautinės valstybės egzistavimą atstovaujantys simboliai bei kasdienių įvykių, aktualijų šalyje sekimas. Tyrimas atskleidė, kad vietinės šalies pilietybės turėjimas – vienas mažiausiai aktualių naujosios kultūros tautinio identiteto politiškumo faktoriaus požymių – jis labai svarbus trečdaliui apklaustųjų. Dar mažiau svarbus respondentams atrodo tik dalyvavimas vietinės šalies rinkimuose: nesvarbu ar visiškai nesvarbu dalyvauti Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose 37 proc. apklaustųjų, vietinės šalies rinkimuose – 54 proc. apklaustųjų.

Lyginant lietuviškojo ir vietinės šalies politiškumo raišką pastebime, kad be skirtingai vertinamo pilietybės aspekto (dvigubai daugiau respondentų *labai svarbu* turėti Lietuvos pilietybę nei vietinės šalies pilietybę), skiriasi ir požiūris į kasdienes įvykius bei aktualijas – užsienyje gyventiems lietuviams svarbiau sekti vietinės šalies aktualijas (kad jiems tai *labai svarbu* atsakė 54 proc. respondentų) nei įvykius Lietuvoje (atitinkamai – 41 proc.).

2.3.3. Išeivių tautinio (kilmės – lietuviško ir naujos kultūros) identiteto struktūrinio komponento – kalbos – raiška

11 lentelė

Kalbos (LT) požymių raiška, proc.

<i>Kalbos požymiai (LT)</i>	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbu mokėti laisvai kalbėti lietuviškai?	0,9	1,0	4,3	92,3
Ar svarbu mokėti taisyklingai rašyti lietuviškai?	0,9	1,9	8,7	86,4
Ar svarbi lietuvių kalba?	2,6	3,1	7,5	85,8

12 lentelė

Kalbos (VT) požymių raiška, proc.

<i>Kalbos požymiai (VT)</i>	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbu mokėti laisvai kalbėti vietinės šalies kalba?	0,5	2,4	7,9	88,5
Ar svarbu mokėti taisyklingai rašyti vietinės šalies kalba?	2,1	4,1	12,0	80,6
Ar svarbi vietinės šalies kalba?	2,2	5,3	12,3	78,2

Tyrimas atskleidė, kas visų svarbiausiu tautinio identiteto požymiu išeiviai laiko kalbą – beveik visi respondentai kalbą bei kalbinius gebėjimus žymėjo kaip savaime suprantamą ir ypač reikšmingą tautiškumo atributą, jungiantį tautinę bendriją į vieną darinį. Tik vos keletui apklaustųjų (lietuvių / vietinės šalies) kalba bei gebėjimas ja taisyklingai rašyti ir laisvai kalbėti neatrodo svarbu.

Labai panašius duomenis pateikia ir Danuta Borowska (2004) savo straipsnyje „Lithuanian national minority in Poland: self-organisation of a Minority Group“: lietuviai, gyvenantys Lenkijoje, taip pat skiria ypač didelę reikšmę gimtajai kalbai: kalbos mokėjimas jiems – svarbiausias tautinės savivokos elementas ir nors daugelis jų kalba abiem kalbomis (lietuvių bei lenkų), tačiau gimtoji kalba išlieka pagrindine bendravimo kalba. Tame pačiame straipsnyje autorė cituoja bendro Lietuvos ir Lenkijos statistikos departamentų tyrimo išvadą, kurioje nurodoma, kad 97,9 proc. Lenkijos lietuvių teigia labai gerai kalbantys gimtąja kalba (2004, p. 137).

2.4. Tyrimo duomenų validavimas, išeivių tautinės saviugdės struktūros identifikavimas

Atlikus išeivių atsakymų į tautinės saviugdės klausimus duomenų faktoriinę analizę (žr. 13 lentelę), buvo identifikuoti trys tautinės saviugdės struktūriniai komponentai:

1. Patriotinė laikysena: tai pastangos išlaikyti savo tautinį charakterį bei lietuviškumą, puoselėti patriotiškumą (patriotinius jausmus, kalbinius gebėjimus, laikytis tautinių papročių ir tradicijų), išlaikyti turimus saitus su tėvyne (palaikyti ryšį su gimtinėje likusiais draugais, artimaisiais ir pan., leisti atostogas Lietuvoje) bei pastangos tinkamai atstovauti savo kilmės tautinę bendruomenę naujosios kultūros kontekste (pastangos supažindinti vietinius su lietuvių kultūra)

2. Integracija į naująją kultūrą: sąmoningos pastangos pritaikyti naujojoje kultūrinėje terpėje – kuo geriau kalbėti vietine kalba, domėtis šalies istorija, žinoti vietinius nacionalinius simbolius, laikytis vietinių tradicijų. Integracijos į naująją kultūrą kryptį taipogi rodo respondentų pastangos turėti kuo daugiau draugų vietinių gyventojų tarpe.

3. Dalyvavimas lietuviškame politiniame gyvenime: apima politinio dalyvavimo (pastangos balsuoti per Lietuvoje rengiamus rinkimus, diskutuoti su kitais išeiviais apie Lietuvos gyvenimą, įvykius, aktualijas), bendruomeninės veiklos (pastangos ištraukti į vietinės lietuvių bendruomenės veiklą) bei pagarbos bendrai istorinei (pastangos domėtis Lietuvos istorija) tautos praeičiai aspektus.

13 lentelė

Išsivijų tautinės saviugdos struktūra (faktorinis modelis)

Struktūriniai komponentai	L	%	r/itt	α	KMO
PATRIOTINĖ LAIKYSENA (M = 4,09)					
Ar stengiasi išsaugoti savo lietuviškus charakterio bruožus?	,69	16,7	,57	,81	,88
Ar stengiasi laikytis lietuviškų tradicijų?	,67		,69		
Ar stengiasi išlaikyti lietuviškumą?	,64		,69		
Ar stengiasi puoselėti savo patriotinius jausmus?	,59		,65		
Ar stengiasi leisti atostogas Lietuvoje?	,50		,39		
Ar stengiasi supažindinti vietinius su lietuvių kultūra?	,48		,51		
Ar stengiasi namuose kalbėti tik lietuviškai?	,48		,48		
Ar stengiasi palaikyti ryšius su gimtinėje likusiais?	,34		,33		
INTEGRACIJA Į NAUJĄJĄ KULTŪRĄ (M = 3,93)					
Ar stengiasi domėtis šalies, kurioje gyvena, istorija?	,70	13,0	,60	,76	
Ar stengiasi visiškai integruotis į vietinę kultūrą?	,70		,57		
Ar stengiasi laikytis vietinių tradicijų?	,68		,60		
Ar stengiasi kuo geriau žinoti vietinius nacionalinius simbolius?	,62		,56		

Ar stengiasi turėti daug draugų vietinių tarpe?	,49		,42	
Ar stengiasi kuo geriau kalbėti vietine kalba?	,38		,31	
DALYVAVIMAS LIETUVIŠKAME POLITINIAME GYVENIME (M = 3,58)				
Ar stengiasi balsuoti per rinkimus į Lietuvos seimą, savivaldybes, prezidento postą ir pan.?	,64	11,9	,58	,74
Ar stengiasi diskutuoti su kitais išeiviais apie Lietuvos gyvenimą, įvykius, aktualijas?	,60		,62	
Ar stengiasi domėtis Lietuvos istorija?	,55		,49	
Ar stengiasi įsitraukti į lietuvių bendruomenės veiklą?	,41		,46	

2.4.1. Tautinės saviugdodos struktūrinio komponento - patriotinės laikysenos – požymių raiška, proc.

14 lentelė

Patriotinės laikysenos požymių raiška, proc.

<i>Patriotinės laikysenos požymiai</i>	Visai ne	Lyg ir ne	Neturi galimybės	Lyg ir taip	Labai stengiasi
Ar stengiasi palaikyti ryšius su gimtinėje likusiais?	0,5	1,0	0,5	16,3	80,8
Ar stengiasi išlaikyti lietuviškumą?	1,7	6,3	1,9	29,3	60,5
Ar stengiasi laikytis lietuviškų tradicijų?	3,1	10,3	4,6	38,6	43,1
Ar stengiasi supažindinti vietinius su lietuvių kultūra?	3,3	8,7	6,2	43,6	37,6
Ar stengiasi išsaugoti savo lietuviškus charakterio bruožus?	5,7	12,0	3,8	33,3	44,8
Ar stengiasi leisti atostogas Lietuvoje?	4,1	14,2	6,9	36,7	37,4
Ar stengiasi puoselėti savo patriotinius jausmus?	7,7	18,9	2,6	37,4	32,8
Ar stengiasi namuose kalbėti tik lietuviškai?	6,5	8,9	19,6	23,0	41,9

Patriotinės laikysenos požymių raiškos analizė rodo, kad svarbiausias šio išeivių tautinės saviugdodos komponento požymis yra ryšių su gimtinėje likusiais palaikymas (tai daryti stengiasi 97 proc. respondentų). Išlaikyti lietuviškumą bei išsaugoti lietuviškus charakterio bruožus atitinkamai stengiasi 90 proc. ir 77 proc. lietuvių išeivių. 81 proc. apklaustųjų nurodė dedantys pastangas supažindinti vietinius su lietuvių kultūra, t.y. jie ne tik bando išsaugoti, bet ir „skleisti“ lietuviškumą šalyje, kurioje gyvena. Po 70 proc. respondentų teigė, kad jie stengiasi liesti savo atostogas Lietuvoje bei puoselėti patriotinius jausmus, t.y. meilę tėvynei.

„Padedą stiprūs asmeniniai ryšiai su likusiais tėvynėje bei savo krašto išeiviais svetimoje šalyje, taip pat domėjimasis gimtinės kultūra ir dabarties aktualijomis. Svarbus yra jausmas, jog, pamiršus savo tautybę, daugiau prarasciau nei gaučiau.“ (cit. iš respondentės atsakymo)

2.4.2. Tautinės saviugdos struktūrinio komponento - integracijos į naująją kultūrą - požymių raiška, proc.

15 lentelė

Integracijos į naująją kultūrą požymių raiška, proc.

<i>Integracijos į naująją kultūrą požymiai</i>	Visai ne	Lyg ir ne	Neturi galimybės	Lyg ir taip	Labai stengiasi
Ar stengiasi kuo geriau kalbėti vietine kalba?	0,9	2,7	0,3	20,2	75,5
Ar stengiasi domėtis šalies, kurioje gyvena, istorija?	1,5	6,0	0,7	46,8	44,6
Ar stengiasi kuo geriau žinoti vietinius nacionalinius simbolius?	3,3	14,1	3,1	50,9	27,8
Ar stengiasi turėti daug draugų vietinių tarpe?	1,9	18,0	3,6	41,2	34,5
Ar stengiasi laikytis vietinių tradicijų?	4,5	23,8	3,4	50,6	17,2
Ar stengiasi visiškai integruotis į vietinę kultūrą?	6,3	30,0	3,1	40,8	18,5

Iš 15 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad svarbiausias subjektyviai suvokiamas lietuvių išeivių integracijos į vietinę kultūrą laidas – pastangos kuo geriau kalbėti vietine kalba: net 96 proc. respondentų nurodė besistengiantys kuo geriau įvaldyti šalies, kurioje gyvena, kalbą. Kiti integracijos aspektai, kuriems teikiamas didžiausias dėmesys – domėjimasis vietinės šalies istorija bei pastangos kuo geriau žinoti vietinius nacionalinius simbolius. Nors trečdalis (36 proc.) apklaustųjų nurodė, kad jie nesistengia visiškai integruotis į vietinę kultūrą, tačiau kitiems šio tautinės saviugdos faktoriaus požymiams skiriamas dėmesys rodo, kad daugelis jų visgi įdeda nemažai pastangų ne tik lietuviškumo puoselėjimui bei ir integracijai į tą kultūrinę terpę, kurioje gyvena.

„Gyvenant kitoje šalyje yra normalu, jog tu pačių sąlygų kaip tėvynėje nėra. Tačiau, kartais lietuviai užsienyje, daug labiau puoselėja lietuviškus papročius ir tradicijas, nei lietuviai gyvenantys Lietuvoje. Daugelis žmonių gyvenantys kitur, pasiima su savimi pačius geriausius savo tautos bruožus + juos derina su kitos šalies geraisiais bruožais. Akiratis plečiasi. Lietuviškumas susimaišo su kitos šalies papročiais.“ ; „Mes gyvendami užsienyje, paprasčiausiai neturim sąlygų netgi išsaugoti lietuvių kalbos, nes pvz., vaikai 8 val. mokykloje kalba anglų kalba, tai jie jau po 5 metų tarp savęs/lietuviukų/kalbasi tik užsienio kalba! O apie tradicijų ir papročiu išsaugojimą nėra netgi jokios kalbos. Ir kitas klausimas, o kam ir reikia tai SAUGOTI? Juk gyvename tarp kitos tautos žmonių ir mums reikia vienaip ar kitaip prisitaikyti prie vietinių tradicijų, nes mes čia gyvenam.[...] ir kam reikia SAUGOTI, ISSAUGOTI kažkokias senas patirtas tradicijas? Juk esam laisvi, tai ir eikim pirmyn, patirdami daugiau naujų išpūdžių: kalbų, tradicijų, papročiu... Vieni patyrimai dengia kitus, tai taip ir su lietuviškumu, jis pamažu yra pamirštamasis ir tiek. Bet tai juk

žmogiška ir natūralu: kuo ilgiau gyveni svetur tuo daugiau tolsti nuo savu šaknų ir nereikia jaustis kaltam, kad neišsaugai LIETUVISKUMO.“ (cit. iš respondentų atsakymų)

2.4.3. Tautinės saviugdos struktūrinio komponento - dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime - požymių raiška, proc.

16 lentelė

Dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime požymių raiška, proc.

<i>Dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime požymiai</i>	Visai ne	Lyg ir ne	Neturi galimybės	Lyg ir taip	Labai stengiasi
Ar stengiasi domėtis Lietuvos istorija?	3,1	15,3	4,1	36,9	40,3
Ar stengiasi diskutuoti su kitais išeiviais apie Lietuvos gyvenimą, įvykius, aktualijas?	7,5	16,0	7,7	38,6	29,8
Ar stengiasi balsuoti per rinkimus į Lietuvos seimą, savivaldybes, prezidento postą ir pan.?	18,2	16,5	11,3	21,6	32,1
Ar stengiasi įsitraukti į lietuvių bendruomenės veiklą?	11,8	18,2	20,1	24,2	25,6

Svarbiausias iš dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime faktoriui priskirtų požymių respondentams atrodo domėjimasis Lietuvos istorija – 77 proc. apklaustųjų teigia skiriantys tam pastangų. 68 proc. atsakė, kad jie stengiasi diskutuoti su kitais išeiviais apie Lietuvos gyvenimą, įvykius, aktualijas, apie pusė - kad stengiasi balsuoti per Lietuvoje organizuojamus rinkimus bei įsitraukti į vietinės lietuvių bendruomenės veiklą (kas penktas iš apklaustųjų išeivių nurodė, kad neturi galimybės dalyvauti bendruomenės veikloje).

„Lietuviškumą labiausiai išsaugoti padeda sąmoningas jos puoselėjimas. Esu tikras, kad išsaugoti tautinę savimonę tik pasyviai "išsivežant" savo patirtį ir atsiminimus iš Lietuvos neįmanoma. Reikia labai nuoseklių ir savotiškai neįdomių pastangų: neįdomių, nes lietuviškąją sąmoningumą reikia puoselėti kasdien, o tai gana varginanti veikla. Lietuviškumą lengviau išsaugo išsilavinę žmonės. Taip žmonės, kurių patirtis Lietuvoje nebuvo vien neigiama. Lietuviškumą puoselėti trukdo neigiamas santykis su savo lietuviškąja praeitimi (vargas, skriaudos, neapykanta...), bendras neišprusimas ir neigiamas požiūris į tautinį sąmoningumą aplamai (ar jis būtų lietuviškas ar kitoks). Tautinį sąmoningumą labai efektyviai stiprina teigiamos poslinkiai Lietuvoje (ekonomikos augimas, socialinio saugumo didėjimas, kultūra) ir atvirkščiai: ji labai efektyviai žlugdo neigiami pokyčiai Lietuvoje (politine scena, korupcija, mokesčių politika).“ (cit. iš respondento atsakymo)

2.5. Tyrimo duomenų validavimas, išseivių tautinio tęstinumo (vaikų ugdymo) struktūros identifikavimas

17 lentelė

Išseivių tautinio tęstinumo (vaikų ugdymo) struktūra (faktorinis modelis)

<i>Išseivių tautinio tęstinumo (vaikų ugdymo) struktūriniai komponentai (M = 3,39)</i>	L	%	r/itt	α	KMO
Ar svarbu perduoti vaikams lietuvišką kultūrą?	,89	52,8	,83	,90	,92
Ar svarbu paaiškinti vaikams tautinių tradicijų prasmę ir reikšmę?	,78		,74		
Ar svarbu mokyti savo vaikus lietuviškų žaidimų, dainų, šokių, tautosakos?	,78		,74		
Ar svarbu įskiepyti savo vaikams meilę tėvynei?	,74		,70		
Ar svarbu leisti savo vaikus į šeštadieninę lituanistinę mokyklą?	,72		,68		
Ar svarbu pasakoti savo vaikams prisiminimus iš Lietuvos?	,69		,65		
Ar svarbu sudaryti vaikams sąlygas atostogas praleisti Lietuvoje?	,65		,60		
Ar svarbu ugdyti lietuviško charakterio bruožus?	,64		,61		
Ar svarbu bendrauti su vaikais tik lietuviškai?	,62		,59		

2.5.1. Išseivių tautinio tęstinumo (vaikų ugdymo) požymių raiška

18 lentelė

Išseivių tautinio tęstinumo (vaikų ugdymo) požymių raiška, proc.

Išseivių tautinio tęstinumo požymiai	Visai nesvarbu	Lyg ir nesvarbu	Lyg ir svarbu	Labai svarbu
Ar svarbu pasakoti savo vaikams prisiminimus iš Lietuvos?	0,9	2,7	23,3	69,3
Ar svarbu sudaryti vaikams sąlygas atostogas praleisti Lietuvoje?	1,7	6,9	22,3	65,7
Ar svarbu perduoti vaikams lietuvišką kultūrą?	2,9	7,7	25,9	60,0
Ar svarbu įskiepyti savo vaikams meilę tėvynei?	3,4	7,5	30,2	55,6
Ar svarbu paaiškinti vaikams tautinių tradicijų prasmę ir reikšmę?	2,7	8,6	29,2	56,4
Ar svarbu mokyti savo vaikus lietuviškų žaidimų, dainų, šokių, tautosakos?	3,4	10,5	28,5	54,2
Ar svarbu bendrauti su vaikais tik lietuviškai?	3,4	12,5	26,6	53,9

Ar svarbu leisti savo vaikus į šeštadieninę lituanistinę mokyklą?	7,0	13,9	23,0	52,1
Ar svarbu ugdyti lietuviško charakterio bruožus?	12,2	21,3	24,5	37,7

Išėivių tautinio tęstinumo nuostatų analizė parodė, kad svarbiausiu jo požymiu išėiviai laiko savo emocinio ryšio su kilmės šalimi perteikimą savo vaikams – 93 proc. jų nurodė, kad jiems svarbu (būtų svarbu, jie turėtų savo vaikų) pasakoti jiems prisiminimus iš Lietuvos.

Gera proga „ištraukti“ vaikus iš vietinės šalies kultūrinio konteksto ir leisti jiems susipažinti su lietuviškumu bei jo pasimokyti – vasaros atostogos Lietuvoje: net 88 proc. tiriamųjų nurodė, kad jiems *lyg ir svarbu* arba *svarbu* sudaryti savo vaikams sąlygas atostogas praleisti Lietuvoje. D. K. Kuzmickaitės atlikti tyrinėjimai lietuvių išėivių bendruomenėse JAV taip pat parodė, kad *dauguma legalių imigrantų šeimų vaikus vasaroti siunčia atgal į Lietuvą* (2004, p. 166).

Po 86 proc. respondentų nurodė, kad jiems *lyg ir svarbu* arba *svarbu* perduoti vaikams lietuvišką kultūrą, įskiepyti jiems meilę tėvynei ir paaiškinti tautinių tradicijų prasmę ir reikšmę. Trečdalis (34 proc.) apklaustųjų išėivių teigė, kad jiems nesvarbu savo vaikuose ugdyti lietuviško charakterio bruožus. Tai gali būti nulemta neigiamo „lietuvio“ įvaizdžio pastaruoju metu formuojamo žiniasklaidos Lietuvoje bei užsienyje. Išėiviai rašo:

„[Lietuviškumą išsaugoti] labiausiai trukdo kai kurių lietuvių sudaromas įspūdis – keikimasis rusiškai, žemas intelekto lygis ir kt.„; „Sunku didžiuotis savo tautybe, kaip aplinkui daug prastų pavyzdžių, kuriuos rodome visam pasauliui (nemandagumas, nusikalstamumas ir t.t.)“; „ Deja, gyvenant užsienyje teko susidurti su vietos lietuviais ir visad apliko ypač blogą įspūdį, taigi kaip benorėčiau bendrauti su vietine lietuvių bendruomene, paprasčiausiai vengiu, nes lig šiol tai buvo ypač neigiama patirtis.“ (cit. iš respondentų atsakymų)

2.6. Tautinio identiteto, tautinės saviugdės bei tautinio tęstinumo nuostatų požymių ir demografinių kintamųjų ryšys

Demografinių kintamųjų ir tautiškumo požymių ryšys buvo tikrinamas naudojant Kruskall-Wallis H testą, pasirinkus reikšmingumo lygmenį $p \leq 0,05$. Pastaba: vertinimo skalė nuo 1 (*nesvarbu*) iki 4 (*labai svarbu*) tautinio identiteto bei tautinio tęstinumo skalėse; nuo 1 (*visai nesistengia*) iki 5 (*labai stengiasi*) tautinės saviugdės skalėje. Detalius Kruskall-Wallis H testo rezultatus bei tautiškumo požymių vidutinius įverčius, lyginant su demografiniais kintamaisiais, žr. priede Kruskal_Wallis_H_testas.

Amžius. Lyginant skirtingų amžiaus grupių atsakymus į klausimus apie tautinį identitetą, paaiškėjo, kad, didėjant respondentų amžiui, mažėja *patriotiškumas Lietuvos atžvilgiu*. Tačiau

politiškumo vietinės šalies atžvilgiu nuostata, atvirkščiai, ryškėja – kuo respondentai vyresni, tuo jiems svarbesnis politinis gyvenimas vietinėje šalyje. Atskirų tautinio identiteto požymių sąsajų su demografiniais kintamaisiais analizė parodė, kad su amžiumi didėja stabilios politinės situacijos šalyje, kurioje respondantai gyvena, svarba bei noras dalyvauti vietinės šalies rinkimuose.

Tautinio tęstinumo svarba respondentams, lygiai kaip ir *lietuviškas patriotiškumas*, mažėja einant nuo jauniausios amžiaus grupės link vyriausios: respondentai, esantys 11 – 26 m. amžiaus (jaunimas), labiausiai akcentuoja ($M = 3,48$) *svarbą perduoti tautinę kultūrą* savo vaikams (tačiau tik apie 10 proc. jų turi savų vaikų ir gali šią nuostatą realizuoti), subrendusio jaunimo amžiaus grupei tai jau mažiau svarbu ($M = 3,38$), o vyresniesiems – dar mažiau ($M = 3,31$). Subrendusio jaunimo ir vyresniųjų amžiaus grupėse yra atitinkamai po 36 ir 67 proc. turinčiųjų vaikus.

Taigi matome, kad, kuo vyresnis apklaustųjų amžius, tuo jų *tautinio tęstinumo nuostata* silpsta, nors atsiranda realios galimybės ją realizuoti auklėjant savus vaikus.

Tautinės saviugdės tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiausia pastangų išlaikyti savo *patriotinę laikyseną* įdeda jaunimas ($M = 4,18$), o mažiausia - subrendęs jaunimas ($M = 4,02$). Tuo tarpu pastangos *integruotis į naująją kultūrą*, o taipogi *dalyvauti lietuviškame politiniame gyvenime* didėja einant nuo jauniausios amžiaus grupės link vyriausios, t.y. su amžiumi respondentai vis labiau stengiasi tiek įsilieti į vietinės šalies kultūrinį kontekstą, tiek neatitrūkti nuo lietuviškojo gyvenimo.

Lytis. Tautinio tapatumo tyrimo rezultatai rodo, kad lietuvės išėivės moterys, lyginant jas su išėiviais vyrais, teikia didesnę reikšmę tiek *kilmės-lietuviškam*, tiek *naujos kultūros identitetui*. Jos skiria didesnę reikšmę tiek *lietuviškam*, tiek *vietiniam patriotiškumui*; tiek *lietuvių kalbos* išlaikymui, tiek ir *vietinės kalbos* mokėjimui. *Vietinės šalies politiškumo* aspektai moterims taipogi svarbesni nei vyrams.

Tautinės saviugdės tyrimas parodė, kad moterys įdeda daugiau pastangų *integracijai į naująją kultūrą* nei vyrai (atitinkamai $M = 4,01$ ir $3,76$).

Tautinio tęstinumo nuostatų tyrimas neatskleidė aiškių tendencijų lyginant skirtingų lyčių respondentų atsakymus.

Galima daryti išvadą, kad moterys yra linkusios teikti didesnę reikšmę ir *lietuviškojo-kilmės*, ir *naujos kultūros tautinio identiteto* komponentams. Be to, jos demonstruoja daugiau *tautinės saviugdės* pastangų integruojantis į naująją kultūrą negu vyrai.

Išsilavinimas. Kuo aukštesnį išsilavinimą yra įgiję respondentai, tuoj didesnę reikšmę jie teikia *lietuviškajam politiškumui* bei tuo daugiau pastangų įdeda *dalyvaudami lietuviškajame politiniame*

gyvenime: atskirų lietuviškojo politiškumo požymių analizė parodė, kad kuo labiau išsilavinę respondentai, tuo labiau jie akcentuoja Lietuvos istorijos žinojimo svarbą, o taip pat stabilią politinę situaciją tėvynėje bei dalyvavimą Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose. Stabili politinė situacija vietinėje šalyje labiausiai rūpi aukštesnįjį bei aukštąjį išsilavinimą įgijusiems respondentams (atsitinkamai $M = 3.70$ ir 3.72). Vidurinį išsilavinimą turintieji mažiausiai reikšmės teikia dalyvavimui rinkimuose vietinėje šalyje ($M = 2.02$), kai tuo tarpu respondentams, turintiems aukštąjį išsilavinimą ar mokslo laipsnį tai kur kas aktualiau (atsitinkamai $M = 2.43$ ir 2.41) – jie nenori likti ir vietinės šalies politinio gyvenimo nuošalyje.

Iš atskirų *tautinės saviugdos* struktūrinio komponento – *dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime* – požymių santykio su respondentų išsilavinimo kintamuoju analizės matome, kad yra tiesioginis ryšys tarp didesnio lietuvių išeivių išsimokslinimo ir pastangų dalyvauti Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose (į Lietuvos seimą, savivaldybes, prezidento postą).

Šeiminei padėtis. Iš tyrimo metu surinktų duomenų analizės matome, kad gyvenantiems su sutuoktiniu(-e) ar partneriu(-e) respondentams svarbesni *vietinės šalies patriotiškumo* ir *politiškumo* aspektai, lyginant juos su respondentais, kurie nepasirinko atsakymo varianto „gyvenu su sutuoktiniu(-e) / partneriu(-e)“.

Atvirkščios tendencijos stebimos analizuojant atsakymus tų, kurie pasirinko variantą „gyvenu vienas(-a)“ ir tų, kurie tokio varianto nepasirinko: pirmieji skiria mažiau reikšmės *vietinės šalies patriotiškumo* ir *politiškumo* aspektams, taip pat jie mažiau svarbos teikia *tiek lietuvių, tiek vietinės šalies kalbai*.

Išanalizavus respondentų, kurie teigia gyvenantys vieni, *tautinės saviugdos* raišką, paaiškėjo, kad jų *patriotinės laikysenos* faktoriui priskirtinos pastangos reiškiasi mažiau, nei respondentų, kurie nepasirinko atsakymo „gyvenu vienas(-a)“, o tiksliau, iš gautų atsakymų galima spręsti, kad vieni gyvenantys išeiviai(-ės) mažiau stengiasi palaikyti ryšius su tėvynėje likusiais bei laikytis lietuviškų tradicijų.

Tą patį galima pasakyti ir apie *tautinio tęstinumo* nuostatos raišką – vieniems gyvenantiems išeiviams(-ėms) mažiau svarbu perduoti tautinę kultūrą ateities kartoms, nei tiems išeiviams, kurie negyvena vieni (atsitinkamai $M = 3,27$ ir $3,41$). Galbūt taip yra dėl to, kad net 89 proc. išeivių, kurie gyvena vieni, neturi savo vaikų, t.y. *tautinio tęstinumo* nuostata jiems dar nėra aktuali.

Gyvenantys su asmenimis, kurie nėra jų artimieji, respondentai teikia mažiau reikšmės *vietinės šalies patriotiškumui bei politiškumui*, o taip pat, jie deda mažiau pastangų *integrudamiesi į vietinę kultūrą*, lyginant su respondentais, kurie nepasižymi minėtu demografiniu požymiu.

Gyvenantys su vaiku(-ais) apklaustieji išreiškė *patriotiškumo vietinės šalies atžvilgiu* svarbą lyginant juos su be vaikų gyvenančiais apklaustaisiais (atitinkamai $M = 2,64$ ir $2,51$).

Aiškių skirtumų lyginant išeivių, gyvenančių su savo artimaisiais (šeima, giminėmis) ir negyvenančių su artimaisiais, atsakymus apie tautiškumą bei tautinę saviugdą, nepastebėta.

Turintys ir neturintys vaikų apklaustieji, skiriasi savo santykiu su *vietinės šalies patriotiškumu* bei *vietinės šalies politiškumu*: tyrimas parodė, kad neturintiesiems vaikų šie faktoriai yra mažiau svarbūs, nei turintiesiems.

Lyginant respondentų atsakymus apie tautiškumą pagal jų auginamų nepilnamečių vaikų skaičių, atsiskleidė, kad kuo didesnis nepilnamečių vaikų skaičius šeimoje, tuo mažesnis jų tėvų *patriotiškumas* bei *politiškumas tėvynės atžvilgiu* ir tuo silpnesnė tautinio *tęstinumo* nuostata.

Gyvenamoji vieta. Vieningų tendencijų tautiškumo atžvilgiu, lyginant respondentus pagal buvusią gyvenamąją vietą Lietuvoje, nepastebėta. Taip pat neišsiskyrė vieninga nuomonė ir lyginant jų nuostatas *tautinio identiteto*, *tautinio tęstinumo* bei *tautinės saviugdės* atžvilgiu ir pagal dabartinę gyvenamąją vietą (didelis miestas, vidutinis miestas ar kaimo tipo gyvenvietė).

Profesinė veikla. Iš tyrimo metu surinktų duomenų analizės taip pat matome, kad kuo didesnis apklaustųjų darbo stažas Lietuvoje – tuo didesnis jų išreiškiamas *patriotiškumas vietinės šalies atžvilgiu*: analizuojant atskirus patriotiškumo faktoriaus požymius, matome, kad ilgiau Lietuvoje dirbusiems (5 metus ir ilgiau) respondentams svarbesni vietinės šalies nacionaliniai simboliai – vėliava, himnas, folkloras, gamta – nei trumpiau (0 – 0,5 m. ir 1 – 4,5 m.) Lietuvoje dirbusiems respondentams.

Analizuojat dirbančiųjų (nuolatinį darbą, laikinus darbus ir kt.), nedirbančiųjų ir besimokančių respondentų grupių atsakymus apie jų nuostatas *tautinio tapatumo*, *tautinio tęstinumo* bei *tautinės saviugdės* atžvilgiu, vieningų tendencijų nepastebėta.

Tiriamųjų, užimančių aukščiausią socialinį-profesinį statusą tautiškumo tyrimas parodė, kad jų *patriotiškumas* bei *politiškumas vietinės šalies atžvilgiu* labiau išreikštas, o taip pat jie įdeda daugiau pastangų integruodamiesi į vietinę kultūrą nei užimantys žemesnį socialinį-profesinį statusą respondentai.

Emigravimas. Labai aiškios tendencijos stebimos lyginant apklaustųjų, išvykusių į užsienio šalis trumpam, ilgam ir visam, atsakymus: kuo ilgiau respondentai yra nusiteikę likti gyventi užsienyje, tuo svarbesni jiems yra *vietinės šalies patriotiškumo* ir *politiškumo* požymiai; ir atvirkščiai, tuo mažiau

svarbūs *lietuviškas patriotiškumas* bei *politiškumas*. Trumpai tariant, ilgam ar visam į užsienį išvykę išeiviai mažiau reikšmės teikia *lietuviškojo-kilmės identiteto* išlaikymui nei trumpam Lietuvą palikę tautiečiai. Taip pat stebima, kad kuo apklaustieji ilgiau planuoja likti užsienyje, tuo svarbesni jiems yra *vietinės kalbos* faktoriaus požymiai – pati vietinė klaba bei gebėjimai laisvai ja kalbėti ir taisyklingai rašyti.

Analizuojat *tautinės saviugdės* klausimų atsakymus, matome, kad trumpam į užsienį išvažiuavę respondentai teigia įdedą daugiau pastangų *į patriotinę laikyseną* ($M = 4,28$), nei ilgam ir visam išvykusieji (atitinkamai $M = 4,16$ ir $3,91$). Tačiau, kalbant apie *integracijos į naująją kultūrą* faktoriaus požymius – tendencijos atvirkščios: visam užsienio kraštuose planuojantys likti tautiečiai labiau stengiasi *integruotis į vietinę kultūrą* ($M = 4,21$) nei ilgam ar trumpam ten išvykusieji (atitinkamai $M = 3,82$ ir $3,74$). Trumpam ir ilgam iš Lietuvos išvykę apklaustieji teigia įdedantys daugiau pastangų *dalyvaudami lietuviškame politiniame gyvenime* (atitinkamai $M = 3,66$ ir $3,67$) nei visam užsienyje nusprendę likti apklaustieji ($M = 3,38$).

Tautinio tęstinumo nuostatų tyrimo rezultatai parodė, kad kuo ilgiau respondentai yra nusiteikę likti gyventi užsienyje, tuo mažiau svarbu jiems yra perduoti lietuvišką kultūrą savo vaikams.

Labai panašios išvados gaunamos lyginant respondentų tautiškumą pagal tai, kokius atsakymus jie pasirinko į klausimą „Ar planuojate grįžti pastoviai gyventi į Lietuvą?“. Respondentams, planuojantiems kažkada grįžti pastoviai gyventi į tėvynę visų *lietuviško-kilmės tautinio identiteto* faktorių (*lietuviško patriotiškumo, politiškumo ir kalbos*) požymiai yra svarbesni, nei planuojantiems niekada negrįžti. Ir atvirkščiai, į minėtą klausimą atsakymą „niekada“ pasirinkę respondentai naujosios *kultūros identiteto* faktorių (*vietinės šalies patriotiškumo, politiškumo ir kalbos*) požymiams teikia daugiau reikšmės, nei tie, kurie atsakė, kad planuoja grįžti pastoviai gyventi į Lietuvą.

Analizuojant respondentų, planuojančių, galbūt planuojančių ir neplanujančių grįžti pastoviai gyventi į tėvynę, *tautinės saviugdės* raišką, paaiškėjo, kad *patriotinei laikysenai* ir *dalyvavimui lietuviškame politiniame gyvenime* daugiausiai dėmesio skiria planuojantys, mažiau – galbūt planuojantys, mažiausiai – neplanuojantys sugrįžti respondentai; *integracijai į naująją kultūrą* – atvirkščiai (neplanuojantys grįžti skiria daugiausiai dėmesio, planuojantys – mažiausiai).

Tautinis tęstinumas svarbiausias ($M = 3,69$) yra išeiviams, kurie dar planuoja grįžti gyventi į gimtą šalį, mažiau svarbus ($M = 3,40$) neapsisprendusiems dėl grįžimo į tėvynę (pasirinkusiems atsakymą „galbūt“) ir mažiausiai svarbus ($M = 2,95$) – nusprendusiems negrįžti.

Išeivių tautiškumo tyrimas parodė, kad kuo ilgiau respondentai gyvena užsienyje, tuo didesnę svarbą teikia *vietinės šalies patriotiškumui* ir *politiškumui*; o taip pat tuo labiau stengiasi ne tik *integruotis į vietinės šalies kultūrą*, bet ir *aktyviau dalyvauti lietuviškame politiniame gyvenime*.

Labiau *vietinės šalies patriotiškumo* požymius akcentuoja ir apklaustieji, išvykę iš Lietuvos būdami 26 m. amžiaus ir vyresni, nei tie, kurie tėvynę paliko būdami jaunesnio amžiaus (5 – 21 m. ar 22 – 25 m. amžiaus).

Analizuojant skirtingose šalyse gyvenančių išeivių pateiktus atsakymus paaiškėjo, kad ***lietuviško-kilmės tautinio identiteto*** faktorių (*lietuviško patriotiškumo* ir *politiškumo*) požymiams didžiausią reikšmę teikia Prancūzijoje ir Beneliukso šalyse, Kitų šalių grupės šalyse bei JAV ir Kanadoje gyvenantys išeiviai; mažiausiai šie faktoriai svarbūs Didžiojoje Britanijoje gyventiems lietuviams (*lietuviško patriotiškumo* požymiams taipogi mažai reikšmės teikia Šiaurės Europos grupės šalyse ir Kitų Vakarų Europos šalių grupės šalyse gyvenantys lietuviai, *politiškumo* požymiams - Airijos respublikoje gyvenantys lietuviai). Kalbant apie ***naujosios kultūros tautinio identiteto*** faktorių požymius, atsiskleidžia, kad *vietinės šalies patriotiškumas* svarbiausias yra Kitų šalių grupės šalyse gyvenantiems respondentams, o Kitų Vakarų Europos šalių grupės šalyse, Šiaurės Europoje bei JAV ir Kanadoje gyventiems lietuviams ganėtinai svarbus tiek *vietinės šalies patriotiškumas*, tiek *politiškumas*. Mažiausiai minėti tautinio identiteto faktoriai (*lietuviškas patriotiškumas* ir *politiškumas* bei *vietinės šalies patriotiškumas* bei *politiškumas*) svarbūs Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje reziduojantiems tautiečiams.

Didžiojoje Britanijoje gyvenantys lietuviai taipogi atsiskleidė kaip nededantys didelių pastangų *integracijai į naująją kultūrą* bei *dalyvavimą lietuviškame politiniame gyvenime* (tą patį galima teigti ir apie Airijoje gyvenančius tautiečius), jiems mažiausiai svarbi (lyginant su išeiviais kitose šalyse) ir *tautinio testinumo nuostata*.

Kaip jau minėta, Šiaurės Europos šalyse ir Kitų vakarų Europos šalių grupei priskirtose šalyse gyvenantys respondentai – vieni labiausiai puoselėjančių ***naujosios kultūros tautinį identitetą***. *Tautinės saviugdos* ir *tautinio testinumo* nuostatų tyrimas atskleidė, kad minėtose šalyse gyvenantys lietuviai, lyginant su kitose šalyse gyvenančiais, daugiau dėmesio skiria *integracijai į naująją kultūrą*, tačiau jiems mažiausiai svarbu *perduoti lietuvišką kultūrą ateities kartoms*.

Stipriausią ir *lietuviškąjį*, ir *vietinės šalies patriotiškumą* demonstruoja Kitų šalių grupės šalyse gyvenantys respondentai; jiems (kartu su JAV ir Kanadoje gyvenančiais apklaustaisiais) labiau nei kitur gyvenantiems išeiviams svarbus *tautinis testinumas* ir aktualus *dalyvavimas lietuviškame politiniame gyvenime*.

Apibendrinant galima teigti, kad Didžiojoje Britanijoje ir Airijos respublikoje gyvenantiems išeiviams lietuviams mažiau nei išeiviams kitose šalyse svarbūs tautiškumo dalykai; jie skiria mažiausiai dėmesio *tautinei saviugdai*. Didžiosios Britanijos lietuviams taipogi mažiausiai svarbus ir tautinis tęstinumas. Didelę svarbą *lietuviškam ir vietinės šalies patriotiškumui, lietuviškam politiškumui*, o taip pat ir *tautiniam tęstinumui* skiria Kitų šalių grupei priskirtose šalyse (Japonijoje, Australijoje, Lenkijoje, Ukrainoje, Estijoje, Turkijoje, Čekijoje, Brazilijoje, Jungtiniuose Arabų Emyratuose, Naujojoje Zelandijoje, Rumunijoje, Gruzijoje ir Rusijoje) gyvenantys lietuviai. Jie taip pat, lyginant su išeiviais gyvenančiais kitur, skiria ir didžiausią dėmesį *dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime* faktoriaus požymiams.

Didžiausiu *vietinės šalies patriotiškumu* pasižymi kalbantys ir nekalbantys (pasirinkę atsakymo variantą „ne, sunku bendrauti“) vietine kalba išeiviai; mažiausiu – nekalbantys vietine kalba, bet pakeičiantys ją kita kalba (išskyrus lietuvių), išeiviai. Taip pat stebima, kad kuo apklaustieji lietuviai išeiviai geriau kalba vietine kalba, tuo svarbesnis jiems yra *vietinės šalies politiškumas, vietinės šalies kalba*, bei tuo daugiau pastangų teigia skiriantys *integracijai į naująją kultūrą*.

2.7. Tautinio identiteto (kilmės (LT) ir naujosios kultūros (VT), tautinės saviugdos bei tautinio tęstinumo faktorių koreliacija

19 lentelė

Tautiškumo faktorių koreliacijos

Faktoriai	Patriotiškumas(LT)	Patriotiškumas(VT)	Politiškumas(LT)	Politiškumas(VT)	Kalba(LT)	Kalba(VT)	Patriotinė laikysena	Integracija į naująją kultūrą	Dalyvavimas lietuviška me politiniame gyvenime	Tautinis tęstinumas
Patriotiškumas(LT)	1	,45	,61	,26	,42	,10	,68	,12	,51	,65
Patriotiškumas(VT)	,45	1	,28	,56	,22	,36	,20	,52	,23	,22
Politiškumas(LT)	,61	,28	1	,40	,43	,14	,53	,12	,65	,51
Politiškumas(VT)	,26	,56	,40	1	,17	,40	,14	,51	,28	,13

Kalba(LT)	,42	,22	,43	,17	1	,36	,35	,09	,30	,37
Kalba (VT)	,10	,36	,14	,40	,36	1	,04	,39	,02	,04
Patriotinė laikysena	,68	,20	,53	,14	,35	,04	1	,13	,60	,76
Integracija į naująją kultūrą	,12	,52	,12	,51	,09	,39	,13	1	,22	,09
Dalyvavimas lietuviškame politiniame gyvenime	,51	,23	,65	,28	,30	,02	,60	,22	1	,52
Tautinis tęstinumas	,65	,22	,51	,13	,37	,04	,76	,09	,52	1

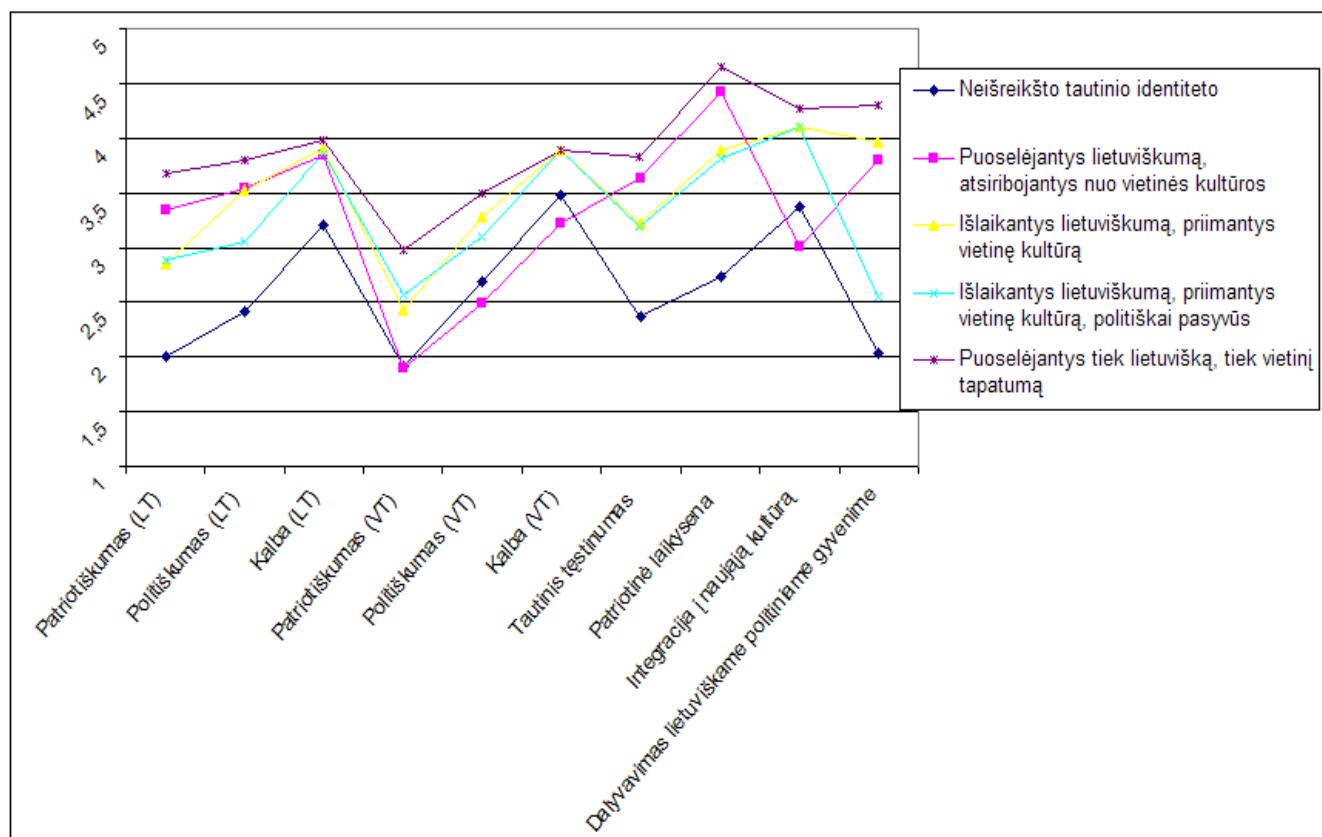
Kaip matome lentelėje, stipriausiai tarpusavyje koreliuoja du tautinės saviugdodos faktoriai – patriotinė laikysena ir tautinio tęstinumo nuostata, t.y. labiausiai tikėtina, kad stiprius patriotinius jausmus puoselėjantys išeiviai sieks perduoti lietuvišką tautinę kultūrą savo vaikams. Lietuviškas patriotiškumas (tautinio identiteto komponentas) taipogi stipriai koreliuoja ir su patriotine laikysena, ir su tautinio tęstinumo nuostata, ir su politiškumu (LT).

Taip pat stebimas stiprus ryšys tarp lietuviško politiškumo ir dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime pastangų.

2.8. Išeivių respondentų tipų nustatymas

Tyrimo metu surinktiems duomenims apie tautiškumo faktorius analizuoti buvo pasitelktas dar vienas statistinės analizės būdas - *klasterinė analizė* (K-Mean metodas).

Geriausiai interpretuotinas buvo 5 klasterių (tipų) modelis (ANOVA testas, $p = 0,001$), identifikuoti ir apibūdinti penki respondentų išeivių tipai pagal tautinį identitetą (žr. 20 pav.).

20 pav. Klasteriai (N = 559)

21 lentelė

Klasterių (tipų) apibūdinimas ir demografinių kintamųjų įtaka (N = 559)

Respondentų tipo pavadinimas	Respondentų apibūdinimas pagal tautiškumo faktorius	Demografinių kintamųjų įtaka (chi square testas, $p \leq 0,05$)
Neišreikšto tautinio identiteto (N = 57)	Silpniausiai išreikšti tiek lietuviškojo-kilmės, tiek vietinio tautinio identiteto faktoriai, vos aukštesni tik kalbinių faktorių ir integracijos į naująją kultūrą vidurkiai.	57 proc. – moterys, 28 proc. – gyvenantys Didžiojoje Britanijoje, 53 proc. turintys galimybę, bet nenorintys bendrauti su lietuvių bendruomene, 83 proc. kalba vietine kalba, 86 proc. išvykę ilgam ar visam, tik 5 proc. teigia planuojantys grįžti gyventi į tėvynę.
Puoselėjantys lietuviškumą, atsiribojantys nuo vietinės kultūros (N = 75)	Aiškiai išreikšta patriotinė laikysena, dalyvavimas lietuviškame politiniame gyvenime, silpniau – integracija į vietinę kultūrą. Atitinkamai mažiau reikšmės skiria vietinio tautinio identiteto faktoriams lyginant su kilmės – lietuviškojo	55 proc. moterų, po 20 proc. - gyvenantys Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje, 21 proc. – Prancūzijoje ir Beneliukso šalyse, 61 proc. turi lietuvių tautybės partnerį(-ę)/sutuoktinį(-ę), 68 proc. bendrauja su tautiečiais užsienyje, tiek pat teigia kalbantys vietine kalba, bet net 13 proc. – nekalbantys vietine

		kalba, tik 3 proc. planuoja užsienyje likti visam ir tik 4 proc. teigia niekada negrišiantys į Lietuvą. 56 proc. užsienyje gyvena iki 3 m.
Išlaikantys lietuviškumą, priimančius vietinę kultūrą (N = 122)	Lietuviškojo-kilmės tautinio identiteto faktoriams teikiama vos kiek didesnė reikšmė nei vietinio tautinio identiteto faktoriams. Tautinė saviugda visapusiška – skiriamas dėmesys ir integracijai į vietinę kultūrą, ir lietuviškumo išsaugojimui.	53 proc. – gyvenantys Šiaurės Europos šalyse arba Kitose Vakarų Europos šalyse, 70 proc. moterų, 39 proc. turi vietinės kilmės partnerį(-ę)/sutuoktinį(-ę), 72 proc. bendrauja su tautiečiais užsienyje, 83 proc. kalba vietine kalba, 90 proc. – išvykę ilgam ir visam.
Išlaikantys lietuviškumą, priimančius vietinę kultūrą, politiškai pasyvūs (N = 111)	Tiek kilmės-lietuviškojo tautinio identiteto, tiek vietinio tautinio identiteto faktoriams teikiama reikšmės. Stebimas politinis pasyvumas – ypač žemi dalyvavimo lietuviškame politiniame gyvenime, taip pat politiškumo (LT ir VT) rodikliai.	81 proc. moterų, beveik pusė – gyvena Šiaurės Europos šalyse arba Kitose Vakarų Europos šalyse, 28 proc. nenori, o 29 proc. neturi galimybės bendrauti su lietuvių bendruomene. 80 proc. kalba vietine kalba, Dauguma išvykę ilgam ar visam, pusė - išvažiavę į užsienį per paskutinius 3 metus.
Puoselėjantys tiek lietuvišką, tiek vietinį tapatumą (N = 194)	Abiems (ir kilmės lietuviškajam, ir vietinės šalies) tautinio identiteto aspektams skiriama didelė reikšmė, dedamos pastangos ir integruotis į vietinę kultūrinę aplinką, ir išlaikyti savo tautinę kultūrą.	76 proc. moterų. 75 proc. bendrauja su tautiečiais užsienyje, 88 proc. kalba vietine kalba, 56 proc. teigia išvykę ilgam, tik 9 proc. – kad niekada negriš į pastoviai gyventi į Lietuvą, 40 proc. gyvena užsienyje ilgiau nei 7 metus.

Palyginę gautus rezultatus su pagrindinių imigrantų akulturacijos strategijų teorija (žr. 23 p.), matome, kad pirmojo klasterio (*neišreikšto tautinio identiteto*) kultūrinės integracijos strategija atitinka *marginalizacijos* aprašymą – šiam klasteriui priskirti respondentai nesistengia išlaikyti savo kilmės tautiškumo, bet taip pat nesureikšmina ir kultūrinio įsiliejimo į vietinę visuomenę. Jie, tikriausia dėl išreikštos aiškios nuostatos pasilikti užsienyje visam / ilgam, demonstruoja aiškų atotrūkį nuo savo kultūrinių šaknų, nebendrauja su savo tautiečiais užsienyje (nors pusė jų nurodė turintys tam galimybę), yra ypač pasyvūs politiniame dalyvavime, jiems mažai rūpi tautinis tęstinumas. Tokių respondentų imtyje pasitaikė 10 proc. (N = 57).

Antrojo klasterio tautiškumo apibūdinimai artimiausi *separacijai* – šio klasterio respondentai (N = 75, 13 proc. visų apklaustųjų) *puoselėja lietuviškumą*, bet *atsiriboja nuo vietinės kultūros*. Dauguma jų, atvirkščiai nei pirmojo klasterio respondentai, neplanuoja visam likti gyventi užsienyje. Jų tarpe didžiausias procentas nekalbančiųjų vietine kalba (39 proc. visų nekalbančiųjų vietine kalba respondentų) – tai, savaime suprantama, yra didelė kliūtis kultūrinei integracijai.

Trečiojo, ketvirtojo ir penktojo klasterių tautiškumo raiška rodo, kad jiems būdinga *integracijos* į naująją kultūrą akultūracinė strategija – jie vienokiu ar kitokiu laipsniu išlaiko / puoselėja savo tautinę kultūrą, tačiau taip pat ir priima vietinės tautinės bendruomenės kultūrą. Minėtiems klasteriams tenka trys ketvirtadaliai apklaustųjų, trečdalį sudaro penktajam klasteriui priskirti respondentai.

Trečiojo ir ketvirtojo klasterių tautiškumo raiška labai panaši – *išsaugomas lietuviškumas, neatsiribojama ir nuo vietinės kultūros* – ji daugiau ar mažiau priimama. Tačiau ketvirtojo klasterio išeiviams būdingas silpnesnis politinis dalyvavimas – jie neįsitraukia į tautinių bendruomenių veiklą, nesistengia dėti pastangų dalyvaudami lietuviškame politiniame gyvenime, mažiau reikšmės teikia tiek lietuviško, tiek vietinio politiškumo faktoriams. Apie pusę šių klasterių respondentų gyvena Šiaurės Europos šalyse arba Kitose Vakarų Europos šalyse (Vokietija, Austrija, Šveicarija, Ispanija, Italija, Graikija, Portugalija).

Nei vienai klasterinei respondentų grupei nėra būdingi ryškūs *asimiliacijos* – savo kilmės tautinės kultūros atsisakymo ir naujos kultūros perėmimo - požymiai.

IŠVADOS

1. Tautiškumą nagrinėjančioje mokslinėje literatūroje galima patikti įvairiausių tautiškumo apibrėžimų, skirtingų jo turinio siūlymų. Tačiau lietuviško tautinio tapatumo ir atsiskleidžiančio būtent gyvenant išėivijoje, tyrinėjimai dar nėra išplėtoti. Vienas pagrindinių šio darbo tikslų buvo ištirti implicitinę išėivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdodos struktūrą. Išanalizavus tyrimo rezultatus galima daryti tokią išvadą: tiek lietuvių-kilmės, tiek naujosios kultūros formuojamo **tautinio identiteto struktūra** yra vienoda, ją sudaro tokie pagrindiniai komponentai:

- a) Patriotiškumas (emocinis ryšys su tautine-kultūrine bendruomene);
- b) Politiškumas (nacionalinės valstybės piliečių (gyventojų) saitai su tėvyne arba šalimi, kurioje gyvena);
- c) Kalba (kalba ir kalbinės kompetencijos).

2. **Tautinės saviugdodos struktūrą** sudaro:

- 1. Patriotinė laikysena: tai pastangos išlaikyti savo tautinį charakterį bei lietuviškumą, puoselėti patriotiškumą, išlaikyti turimus saitus su tėvyne bei pastangos tinkamai atstovauti savo kilmės tautinę bendruomenę naujosios kultūros kontekste;
- 2. Integracija į naująją kultūrą: sąmoningos pastangos pritapti naujojoje kultūrinėje terpėje;
- 3. Dalyvavimas lietuviškame politiniame gyvenime: apima politinio dalyvavimo, bendruomeninės veiklos bei pagarbos bendrai istorinei tautos praeičiai aspektus.

3. Stipriausiai išreikštas tautinio identiteto komponentas – kalba. Kalbą ir kalbinius gebėjimus kaip svarbius arba labai svarbius tautiškumo požymius vertina dauguma respondentų.

4. Turimu buvo atskleistas stiprus ryšys tarp tautinės saviugdodos komponentų – patriotinės laikysenos ir tautinio tęstinumo, taip pat tarp buvo pastebėta stipri koreliacija tarp minėtų dviejų požymių bei lietuviško patriotiškumo ir politiškumo (lietuviškojo-kilmės tautinio identiteto faktorių).

5. Tyrimas atskleidė, kad trys ketvirtadaliai (77 proc., N = 423) respondentų daugiau ar mažiau siekia išlaikyti (arba netgi puoselėja) savo kilmės tautinį tapatumą, tuo pačiu priimdami ir vietinės kultūros įtaką, t.y. renkasi **integracinę akultūracijos strategiją - tyrimo hipotezė pasitvirtino**.

Tik nedidelė dalis apklaustų lietuvių išėivių renkasi kultūrinę *separaciją* ar *marginalizaciją* (atitinkamai 13 ir 10 proc. apklaustųjų), aiškių *asimiliacijos* tendencijų nebuvo pastebėta.

DISKUSIJA

Šio tyrimo objektu buvo pasirinktas iki šiol menkai ištirtas būtent lietuvių *išeivių* tautinis identitetas bei tautinė saviugda. Lietuvių išeivių tautinio identiteto tyrinėjimai, deja, retai iki šiol praktikuojami, tačiau nors turi gana gausų teorinį pagrindą. Tuo tarpu tautiškumo ugdymas, ir ypač saviugda, šiuo požiūriu atsiduria ypatingai „apleistoje“ situacijoje.

Palyginti tyrimo rezultatus su kitais panašaus pobūdžio tyrimais praktiškai neįmanoma, nes nepavyko rasti tokių iki šiol atliktų empirinių tyrimų. Emigracijoje gyvenančių tautiečių nuomonių, nuostatų ir kitokie kiekybiniai tyrimai visų pirmausia susiduria su elementaria kliūtimi – atstumu. Sunku apklausti didesnę skaičių žmonių, gyvenančių taip toli nuo Lietuvos. Šiandien šią problemą šalinti padeda internetas.

Toliau minėto objekto tyrimą galima būtų plėtoti gilinantis į skirtingose šalyse gyvenančių išeivių tautiškumą, nes jau ir šio tyrimo metu buvo pastebėti kai kurie skirtumai priklausomai nuo šalies, kurioje respondentai gyvena; skirtingos emigracijos istorijos, motyvų ir tikslų išeivių tautiškumą. Tolimesniam ir gilesniam tyrimo objekto pažinimui didesnes galimybes atvertų kokybinių tyrimo metodų taikymas.

REKOMENDACIJOS

Šiandien Lietuvos viešojoje erdvėje aktyviai diskutuojama apie pastarųjų metų emigraciją ir jos padarinius (ekonominius, socialinius, politinius, demografinius). Jau beveik nebeliko abejingų šiam klausimui: į diskusiją įsitraukia visi – nuo aukščiausių šalies veikėjų (net valstybės prezidento) iki eilinių piliečių. Internetu ir žiniasklaidoje į diskusijas noriai įsijungia ir patys išeiviai (atliekant tyrimą maloniai nustebino jų aktyvumas).

Ypač daug polemizuojama dvigubos pilietybės klausimu. Kaip atskleidė tyrimas, beveik trečdaliui respondentų visiškai nesvarbu turėti šalies, kurioje jie gyvena, pilietybę, trečdaliui – atvirkščiai, tačiau net trims ketvirtadaliams jų labai svarbu išsaugoti Lietuvos respublikos pilietybę.

Istaigoms ir institucijoms, tiesiogiai susiduriančioms su išėivijos reikalais (pvz., Tautinių mažumų ir išėivijos departamentui prie LR vyriausybės), kuruojančioms išėivijos tautiškumo palaikymo, tautinio švietimo klausimus, šio tyrimo rezultatai galėtų būti naudingi dėl tokių priežasčių:

- žinant tautiškumo aspektus, labiausiai akcentuojamus pačių išėivių, turėtų būti paprasčiau rasti metodus jų sąsajoms su tautine bendrija išlaikyti;
- tyrimo rezultatai patvirtina lietuvių tautinių bendruomenių užsienyje veiklos reikšmę buriant tautiečius draugėn, gelbstint jiems tautinės saviugdės procese.

Turint omenyje dabartines emigravimo tendencijas bei socialinių apklausų rezultatus, bylojančius, kad Lietuvoje dar daug jaunimo, norinčio / planuojančio išvykti į užsienį, šio tyrimo rezultatai gali būti vertingi ir formuojant bendrą valstybės švietimo koncepciją (pvz. pilietinio ugdymo programoms).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Anderson, B. (1999). Išsivaizduojamos bendruomenės (apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą). Vilnius: Baltos lankos
2. Antininė, D. (1999). Tautinė tapatybė kaip vienas iš asmens tapatumo aspektų // *Psichologija*. Nr. 20, P. 41 – 49
3. Antininė, D. (2002). Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2002/2, P. 100 – 107
4. Antininė, D. (2005). Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir jų raiška (daktaro disertacijos santrauka)
5. Augis, R., Kočiūnas, R. (1993). Psichologijos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla
6. Bagdonavičienė, V. (2006) Lietuvos ir migrantų ryšiai turi nenutrūkti // *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Nr. 1, P.18 - 23
7. Barker, C. and Galasinski, D. (2001). Cultural Studies and Discourse Analysis. A Dialogue on Language and Identity. Sage Publications
8. Baublienė, R. (2003). Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda. Kaunas: LKKA leidykla
9. Bendorienė, A., Bogušinė, V. ir kt. (Sud.). (2003). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma litera
10. Bitinas, B. (2000). Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija
11. Bitinas, B. (2004). Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija. Vilnius: Kronta
12. Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. // *Applied Psychology: An International Review*, 46, P. 5 – 68.
13. Berry, J. W. (2001). A Psychology of Immigration // *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No.3, P. 615 - 631
14. Bitinas, B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta
15. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters (Series)
16. Castells, M. (2006). Tapatumo galia. Kaunas: Poligrafija ir informatika
17. Chrysochoou, X. (2004). Cultural Diversity. It's Social Psychology. Blackwell Publishing
18. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2000). Statistika ir jos taikymai. D. 1. Vilnius: TEV

19. Černius, V. J. (2005). The Acculturation of Lithuanian Immigrants who Arrived in the United States after World War II / Beginnings and Ends of Emigration: Life without Borders in the Contemporary World. Vilnius: Versus aureus, P. 123 - 156
20. Čiubrinskas, V. (2005a). Transnacionalinis identitetas ir jo paveldas: lietuviškumas diasporoje // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2005/2, P. 41 – 54
21. Čiubrinskas, V. (2005b). Lithuanian Transnationalism: Constructed, Imagined and Contested Identity of Lithuanian Americans / Beginnings and Ends of Emigration: Life without Borders in the Contemporary World. Vilnius: Versus aureus, P. 33 - 49
22. Dirgėlienė, I. (2001). Tautiškumas ir jo ugdymas. Šilutė: Prūsija
23. Giddens, A. (2000). Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius: Pradai
24. Grigas, R. (2001). Tautinė savivoka. Vilnius: Rosma.
25. Hall, S. & Gay, P.D. (Eds.). (2000). Questions of Cultural Identity. Sage Publications.
26. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ir Perraton, J. (2002). Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai
27. Hofstede, G. (1997). Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill Companies
28. Juodraitis, A. (2004). Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. ŠU
29. Kasatkina, N. (2004). The Adaptation of Ethnic Minority Groups: Defining the Problem (Case of Lithuania) / Etniškumo studijos 2003. Ethnicity studies 2003. Social Adaptation of Ethnic Minorities. P. 8 - 29
30. Kraniauskienė, S. (2004). Identiteto tyrimo metmenys: kartų identiteto paieška XX a. lietuvių autobiografijose // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 2, P. 40 - 52
31. Kuzmickaitė, D. K. (2004). Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000). Kaunas
32. Kvieskienė, G. (2003). Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: VPU
33. Legkauskas, V. (2000). Tapatumas ir savimonė: jungtis tarp psichologijos ir sociologijos // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 3-4, P. 62 – 72
34. Leonavičius, V. (1995). Tautinės bendrijos raida ir tautinis identitetas / Kultūros tyrinėjimai. Kaunas: Technologija, P. 7 – 11
35. Leonavičius, V. (1996). Asmens tapatumas ir lyties vaidmuo. / Sociologija Lietuvoje. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: KTU. P. 103 - 106

36. Leonavičius, V. (1997). Tautinės mažumos ir emigrantų identiteto orientacijos / Semiotika. Šiuolaikinio socialinio diskurso analizė. Vilnius: Baltos lankos, P. 67 – 76
37. Leonavičius, V. (1999). Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 3 (5), P. 33 - 44
38. Liubinienė, V. (1998). Studentų ir akademinės inteligentijos tautinis identitetas demokratinėse permainose Lietuvoje laikotarpiu (Daktaro disertacijos santrauka)
39. Maceina, A. (1991). Tautinis auklėjimas. Kaunas: Šviesa
40. McLaughlin, T. H. (1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas: Technologija
41. Merkys, G. (1995) Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Šiauliai: ŠPI
42. Migration Theory Talking Across Disciplines (Edited by C. B. Brettell, J. F. Hollifield) (2000). New York: Routhledge
43. Myers, D.G. (2000). Psichologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika
44. Phinney, J. S. (1999). An Intercultural Approach in Psychology: Cultural Contact and Identity // *Cross-Cultural Psychology Bulletin, Volume 33, No. 2, June 1999*, P. 24 – 31
45. Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration and Well-Being: An Interactional Perspective // *Journal of Social Issues, 2001, Vol. 57, No.3*, P. 493 – 510
46. Pittinsky, T. L. (1999). Identity Adaptiveness: Affect Across Multiple Identities // *Journal of Social Issues, Volume 55, Issue 3, Fall 1999*
47. Pocius, G. L. (1999). Folkloras ir tautinis tapatumas. Šiaurės Amerikos perspektyva. / Etninė kultūra ir tapatumo išraiška. Vilnius: Mokslo aidai
48. Rajeckas, V. (2004). Pedagogikos pagrindai. Vilnius
49. Senvaitytė, D. (2004). The Self-Image of the Lithuanian / Ethnic Culture: Traditions and Innovations. Kaunas
50. Sezemanas, V. (1996). Tautinės kultūros klausimu. / Lietuvos filosofinė mintis. Vilnius: aidai. P. 113
51. Spurga, V. (1999). Saviugdos pagrindai. Vilnius: Lietuvos etninės kultūros draugija „Ethos“
52. Subačius, P. (1999). “Vidutinio” lietuvių tapatybė: sąmoningumo prieštaros ties amžių riba // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1999, Nr. 3 (5), P. 81 – 88
53. Šutinienė, I. (2006). Lietuvių tautinė tapatybė globalizacijos kontekstuose: raiška ir kaitos tendencijos // *Filosofija. Sociologija*. 2006, Nr. 2, P. 18 – 26

54. Taljūnaitė, M. (2006). Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose. // *Filosofija. Sociologija. 2006, Nr. 2*, P. 8 – 17
55. Tautinės tapatybės dramaturgija (monografija). (2005). Vilnius
56. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija // *Valstybės žinios, 2000.03.08, Nr.:20, Publikacijos Nr.:497*
57. Triandis, H.C. (1994). Culture and Social Behavior. McGraw-Hill, Inc.
58. Trimakas, R. (1999). Lietuvių nacionalinis identitetas: etniškumo ir konfesiškumo santykio problema tarpukario Lietuvos Respublikoje (1918 - 1940) // *Sociologija. Mintis ir veiksmas. Nr. 3 (5)*, P. 67 - 80
59. Trinkūnienė, I. (2004). Lietuvybė: tautinis tapatumas ir jo išlaikymo galimybės // *Filosofija, sociologija. 2004, Nr. 1*, P. 10 – 16
60. Valantiejus, A. (1999). Šiuolaikiškas tapatumas. Istorijos ir dabarties vertinimo kriterijai // *Sociologija. Mintis ir veiksmas. 1999, Nr. 3 (5)*, P. 5 – 15
61. Vasiliauskaitė, N. (2006). Eurofobija ir tautinės tapatybės mistika: ar galime prarasti tai, ko neturime? // *Filosofija. Sociologija. 2006, Nr. 3*, P. 14 – 19
62. Øverund, O. (2005). Identities of Exile, Emigration and Immigration. / Beginnings and Ends of Emigration: Life without Borders in the Contemporary World. Vilnius: Versus aureus, P. 9 – 32

<http://www.emigrantas.com>

<http://www.etib.lt>

<http://www.iom.int>

<http://www.lrs.lt>

<http://www.migrationinformation.org>

<http://www.pedagogika.lt>

<http://www.smm.lt>

<http://www.sociumas.lt>

<http://www.statelesscultures.lt>

<http://www.stat.gov.lt/>

<http://www.tbn.lt>

<http://www.unesco.org>